

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ΑΥΤΕΝΕΡΓΕΙΑ ΕΝ ΤΗ ΜΑΘΗΣΕΙ

[Κατὰ τὸν Σπένσερ].

Ἡ τῆς ἀγωγῆς ἀντίληψις ὡς ἀπλοῦ μέσου πρὸς εὐχερῆ καὶ φυσικὴν ἀνέλιξιν τοῦ πνεύματος, πλὴν τοῦ ὅτι βοηθεῖ εἰς ὀρθὴν διάταξιν προγράμματος τινος σπουδῶν, παρέχει καὶ ἄλλην μείζονα ὠφέλειαν. Καὶ πρῶτον περιποιούμεν ἰσχύν καὶ μονιμότητα εἰς τὰς ἐντυπώσεις, τοῦθ' ὅπερ αἱ συνήθειαι μέθοδοι οὐδέποτε κατορθοῦσι. Πᾶσα γνῶσις, ἣν ὁ μαθητὴς ἀπέκτησε δι' ἰδίας ἐνεργείας, πᾶν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον δι' ἰδίας δυνάμεως ἔλυσε, καθίσταται κτήμα αὐτοῦ ἀναφαίρετον. Ἡ τοῦ πνεύματος ὁρᾶσις, ἡ συγκέντρωσις τῆς προσοχῆς πρὸς ἐξέυρεσιν τοῦ ζητουμένου, ἡ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας χαρὰ, πάντα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐντυπώσῃ βαθύτερον τὰ γεγονότα εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ παρ' ὅσον θὰ κατώρθωνεν ἡ ἀνάγνωσις ἢ ἡ ἀκρόασις. Καὶ ἂν μάλιστα ἀπέτυχεν, ἡ ἔντασις τῶν νοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἐν ἣ αὐταὶ εἶτι διατελοῦσι, συντείνει εἰς μονιμωτέραν ἐντύπωσιν τῆς λύσεως, ὅταν τέλος τῷ δοθῇ, πολὺ πλεον ἢ αἱ πολλάκις ἐπαναλαμβανόμεναι ἐξηγήσεις. Καὶ ἔπειτα ὁ τρόπος οὗτος τῆς αὐτοδιδασκαλίας ἐπάγει ἀναγκαστικῶς συνεχῆ ὀργάνωσιν τῶν κτηθεισῶν γνώσεων. Διότι ἐγκρατεῖ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, ὅτι οἱ κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην προσλαμβανόμενοι συλλογισμοὶ καὶ γνώσεις καθίστανται προτάσεις νέων συλλογισμῶν, μέσον πρὸς λύσιν καὶ ἄλλων ζητημάτων· ἡ λύσις τοῦ χθεσίου προβλήματος βοηθεῖ εἰς τὴν λύσιν τοῦ σημερινοῦ. Οὕτως ἡ νέα γνῶσις ἅμα κτηθεῖσα καθίσταται δύναμις καὶ συμβάλλεται εἰς τὴν γενικὴν λειτουργίαν τῆς διανοίας μὴ διαμένουσα νεκρὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς μνήμης, ὡς συμβαίνει κατὰ τὴν μηχανικὴν ἐκμάθησιν.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν ὑπηρετεῖ ἡ αὐτενέργεια αὕτη οὐκ ὀλίγον. Διότι τὸ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκολιῶν θάρρος, ἡ ἐπίμονος τῆς προσοχῆς συγκέντρωσις, ἡ ἐγκρατεῖς ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ εἶνε ἀρεταὶ χρήσιμοι διὰ τὸν βίον· ἀκριβῶς δὲ ταύτας ἀναπτύσσει τὸ σύστημα, καθ' ὃ τὸ πνεῦμα κερδίζει τὴν τροφήν αὐτοῦ μετὰ ἀγῶνος. Ὅτι δὲ ἡ διδακτικὴ αὕτη μέθοδος εἶνε τελειῶς ἐφαρμόσιμος, τοῦτο δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν καὶ ἐξ ἰδίας ἡμῶν πείρας, διότι κατὰ ταύτην ἐδιδάχθημεν κατὰ τὴν νεότητά μαθήματα τινα. Ἄλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι πρὸς τοιαύτην τοῦ παιδικοῦ πνεύμα-

τος κατεύθυνσιν ἔτειναν, ὡς μαρτυροῦσιν ὁ Φέλλεμπεργ λέγων ὅτι « ἡ ἐλευθέρη καὶ ἀτομικὴ τοῦ μαθητοῦ ἐνέργεια εἶνε πολλῶ σπουδαιότερα τῆς ἀμέτρου προθυμίας » τῶν ἐπιλαμβανομένων τῆς μορφώσεως αὐτοῦ », ὁ Ὁράτιος Μᾶνν ἐκφράζων τὴν γνώμην ὅτι « ἡ ἀγωγή δυστυχῶς συνίσταται παρ' ἡμῖν εἰς τὸ λέγειν μᾶλλον τὰ πράγματα εἰς τοὺς παῖδας ἢ εἰς τὸ ἀσκεῖν αὐτούς », καὶ ὁ Μαρσελ παρατηρῶν ὅτι « ὅ,τι ὁ μαθητὴς εὐρίσκει διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πνεύματος, μαθαίνει πολλῶ κάλλιον ἢ ὅ,τι ἐδιδάχθη παρ' ἄλλων ».

Ἀμέσως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτενεργείας συνδεσμένη καὶ διαφωτίζουσα αὐτὴν εἶνε ἡ ἀρχή, καθ' ἣν ἡ διδακτικὴ μέθοδος ὀφείλει νὰ παράγῃ παρὰ τῷ μαθητῇ ἐνέργειαν ἐνθουμάχως εὐάρεστον, οὐχὶ ἕνεκα ἐξωτερικῶν ἀμοιβῶν, ἀλλ' ὡς οὕσα καθ' ἑαυτὴν ὑγιής. Ἡ πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην συμμόρφωσις πλὴν τοῦ ὅτι ἀπαλλάττει τῶν κακῶν, ἅτινα ἐνυπάρχουσι πάντοτε ἐν τῇ ἐναντιώσει πρὸς τὴν κανονικὴν πρόοδον τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως, δὲν εἶνε ἄμοιρος καὶ ἄλλων πλεονεκτημάτων. Ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὴν διάθεσιν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀσκητικὴν ἠθικὴν, ἡ τῆς εὐτυχίας τοῦ παιδὸς διαφύλαξις πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ καθ' ἑαυτὴν ὡς ἀξία ἐπιμελείας. Ἴνα μὴ περὶ τοῦτο ἐνταῦθα διατρίψωμεν, παρατηροῦμεν ὅτι διάθεσις τοῦ πνεύματος εὐάρεστος εἶνε πολὺ συντελεστικωτέρα πρὸς ἐργασίαν ἢ διάθεσις ἀδιαφορίας ἢ ἀποστροφῆς. Πάντες γινώσκουσιν ὅτι ὅ,τι τις ἀνέγνωσεν, ἤκουσεν ἢ εἶδε μετὰ διαφέροντος, διατηρεῖ πολὺ ζωηρότερον ἢ ὅ,τι ἔμαθε μετ' ἀδιαφορίας. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει τὸ πνεῦμα ἡσυχολήθη δραστηρίως μόνον περὶ τὸ προκείμενον πρᾶγμα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἤττον δραστηρίως τραπέν συγχρόνως καὶ πρὸς ἄλλας εὐαρεστοτέρας ἰδέας. Καὶ ἕνεκα τούτου ἐκεῖ μὲν ἡ ἐντύπωσις ἐγένετο ζωηρὰ, ἐνταῦθα δὲ ἀσθενής. Καὶ πλὴν τούτου, πρὸς τῇ ἀπροσεξίᾳ, ἣν γενεᾶ ἡ ἔλλειψις διαφέροντος, ἐπιπροστίθεται καὶ ὁ φόβος τῶν ἐπακολουθῶν αὐτῆς παραλύων τὸν μαθητὴν καὶ ἐπὶ ἄλλας εἶτι ἀλλοτριωτέρας ἰδέας ἀποπλανῶν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἡ δυσκολία, ἣν καὶ ἄλλως αἰσθάνεται, τοῦ νὰ προσηλοῖ τὴν προσοχὴν εἰς μὴ ἀρέσκουσαν αὐτῷ διδασκαλίαν, ἐπαυξάνεται. Σαφῶς λοιπὸν ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι ἡ διδασκαλία θὰ εἶνε ἀποτελεσματικὴ κατὰ λόγον τῆς τέρψεως, μεθ' ἧς ὁ μαθητὴς θὰ ἐργασθῇ.

Ἄλλὰ καὶ μεγάλα ἠθικὰ ἐπακόλουθα συνδέουσι τὴν μεθ' ἡδονῆς ἢ πόνου διεξαγωγὴν τῶν

καθ' ἐκάστην μαθημάτων. Ἐὰν παραβάλητε τὸ πρόσωπον καὶ τὴν καθόλου ὑπαρξίν δύο παιδῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν κατέστη εὐτυχῆς διὰ σπουδῆς εὐαρέστου, ὁ δ' ἕτερος δυστυχῆς διὰ τῆς ἀποστροφῆς τῆς ἐργασίας, τῆς ἀυστηρότητος τῶν διδασκάλων, τῶν ἀπειλῶν, τῶν ποινῶν, θὰ ἴδῃτε ὅτι ἡ ἠθικὴ κατάσταση τοῦ μὲν πρώτου ἐξυψώθη, τοῦ δὲ ἄλλου διεστράφη. Ἐνεκὰ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τὸ πνεῦμα ἢ ἐπιτυχία καὶ ἢ ἀποτυχία καὶ ἐπὶ τὸ σῶμα τὸ πνεῦμα, ἐκείνου μὲν ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ὑγεία ἐπωφελῶς θεραπεύονται, περὶ δὲ τοῦτου ὑπάρχει πάντοτε κίνδυνος νὰ καταστῇ δύστροπος, δειλὸς ἢ καὶ ἐξασθενῆσιν τινα τοῦ ὁργανισμοῦ νὰ πάθῃ. Ὑπολείπεται ἔτι ἕμμεσόν τι ἀποτέλεσμα τῆς προκειμένης ἀρχῆς νὰ σημειώσωμεν, καὶ τοῦτο οὐχὶ μικρὰς σπουδαιότητος. Αἱ μεταξὺ διδασκάλων δηλ. καὶ μαθητῶν σχέσεις εἶνε καθόλου συμπαθητικαὶ καὶ γόνιμοι ἢ ἀντιπαθητικαὶ καὶ ἄγονοι, καθ' ὅσον ἡ διδασκαλία περιποιεῖ ἠδονὴν ἢ πόνον. Συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ συνειρμῶν τῶν ἰδεῶν τὸν μὲν διδάσκαλον, ὅστις καθ' ἐκάστην προξενεῖ λύπας, δὲν δύναται νὰ βλέπῃ ὁ μαθητῆς ἄνευ κρυφίας τινὸς ἀποστροφῆς, τοῦναντίον δὲ τὸν διδάσκαλον, ὅστις βοηθεῖ αὐτὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ποθούμενον σκοπόν, ὅστις παρέχει αὐτῷ καθ' ἐκάστην ἀφορμὴν, ὅπως ἀπολαύσῃ τῆς ἡδονῆς τῆς νίκης, ἐν-θαρρῶν μὲν ἐν ταῖς δυσκολίαις, συμπαθῶν δὲ ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις, ἀναγκάτως θὰ βλέπῃ εὐχαρίστως καὶ ὁ ἀγαπήσῃ, ἐὰν ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ εἶνε συνεχῆς συμφωνία πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ. Ὅταν λοιπὸν ἀναλογισθῶμεν τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου τοῦ θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ ὡς φίλου, καὶ ταύτην παραβάλωμεν πρὸς τὴν ἀνίσχυρον ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου, ὃν ὁ μαθητῆς προσβλέπει μετ' αἰσθημάτων ἀποστροφῆς ἢ τοῦλάχιστον ἀδιαφορίας, τὰ ἕμμεσα πλεονεκτήματα διδασκαλίας περὶ πολλοῦ ποιουμένης τὴν εὐτυχίαν τοῦ παιδὸς οὐδὲως θὰ εὐρωμεν ὑποδέστερα τῶν ἀμέσων αὐτῆς πλεονεκτημάτων. Εἰς τοὺς τυχόν ἀμφιβάλοντας περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐφαρμογῆς τοιοῦτου συστήματος ἀπαντῶμεν καὶ πάλιν ὅτι πλὴν τῆς θεωρίας καὶ ἡ πείρα βεβαιεῖ τὴν ὀρθότητα αὐτοῦ. Εἰς τὰς κρίσεις, ἅς δεξιὸι διδάσκαλοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πιεσταλότση ἐξήνεγκον περὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου, προσθέτομεν τὴν τοῦ Πίλλανς λέγοντος: «Ὅταν οἱ παῖδες διδάσκωνται ὡς πρέπει, εἶνε ἐξ ἴσου εὐτυχεῖς κατὰ τὰς ὥρας τῶν παραδόσεων ὅσον καὶ κατὰ τὰς παιδικάς. Σπανίως ἢ καλῶς ἐκτελούμενη ἄσκησις τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν συνοδεύεται ὑπὸ αἰσθημάτων ἧττον εὐαρέστου τοῦ τὴν ἄσκησιν τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν συνοδεύοντος, ἐνίοτε μάλιστα τὸ ἐκ ταύτης αἰσθημα εἶνε ζωηρότερον».

Ὡς τελευταῖον δὲ λόγον ὑπὲρ τῆς μετ' αὐτε-

νεργείας, διὸ καὶ εὐαρέστου, μαθήσεως, παρατηροῦμεν ὅτι, καθ' ὅσον καθιστῶμεν αὐτὴν τοιαύτην, κατὰ τοσοῦτον δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ὁ μαθητῆς δὲν θὰ παύσῃ μελετῶν καὶ μαθάνων καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς σχολῆς ἀποφοίτησιν, καὶ τάνάπαλιν, ὅσῳ ἐπίπονον καθιστῶμεν, κατὰ τοσοῦτον ὑπάρχει βεβαιότης ὅτι δὲν θὰ συνεχίσῃ αὐτὴν, εὐθὺς ὡς παύσῃ ἢ τῶν γονέων καὶ διδασκάλων προτροπῇ καὶ βίαι. Τὰ ἐπακόλουθα ταῦτα εἶνε ἀφευκτά· ἐφ' ὅσον οἱ νόμοι τοῦ συνειρμῶν τῶν ἰδεῶν θὰ διαμένωσιν οἱ αὐτοὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος θὰ αἰσθάνηται ἀποστροφὴν μὲν διὰ τὰ πράγματα καὶ τοὺς τόπους τοὺς ἀνακαλοῦντας εἰς αὐτὸν λυπηρὰς ἀναμνήσεις, συμπάθειαν δὲ καὶ ἀγάπην διὰ τοὺς ἀναμνησκοντας παρελθούσας τέρψεις, ἢ μὲν μετὰ μόχθον γενομένη σπουδῆ θὰ καθιστῇ αὐτῷ πάντοτε μισητὴν τὴν περαιτέρω ἀπόκτησιν γνώσεων, ἐπαγωγὸν δὲ ἢ μετὰ τέρψεως. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστήμη προσῆλθε κατὰ τὴν νεότητα ὑπὸ τὴν μορφήν δυσκόλων καθηκόντων καὶ ἐν συνοδίᾳ ἀπειλῶν καὶ ποινῶν, οἵτινες δὲν εἰθίσθησαν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκζήτησιν, οὐδέποτε πιθανῶς θ' ἀγαπήσῃ τὴν σπουδὴν, ἐνῶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐδέχθησαν αὐτὴν ἐν φυσικαῖς καὶ ἀρεσταῖς συνθήκαις καὶ ἀσμένως ἀναπολοῦσιν ὅ,τι παρ' αὐτῆς ἔλαβον, οὐ μόνον ὡς καθ' ἑαυτοῦ ἀξίον διαφέροντος, ἀλλὰ καὶ ὡς παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀφορμὴν πρὸς μακρὰν σειράν ἐπιτυχίων πλήρη θεληγῆτρων, οὗτοι θὰ ἐξακολουθήσωσι νὰ διδάσκωσιν ἑαυτοὺς καθ' ὅλον τὸν βίον, ὡς ἐπραξάν καὶ κατὰ τὴν νεότητά των. Τ.

Η ΘΑΛΑΣΣΑ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΝΑΥΤΟΥ

Ὁ πατέρας μου—μύρο τὸ κύμα πού τὸν ἐτύλιξε—δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμῃ ναυτικό.

—Μακριὰ ἔλεγε· μακριὰ παιδοῖ μου, ἀπὸ τ' ἄτιμο στοιχειό! Δὲν ἔχει πίστι· δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δοξάσε τὴν· ἐκείνη τὸ σκοπὸ τῆς. Μὴν κυτᾶς πού χαμογελά, πού ὑπόσχεται ἄπειρα τὰ πλοῦτη τῆς. Ἀργὰ—γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ ἀφευκτὰ τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξῃ πετσί καὶ κόκκαλο, ἄχρηστον στὸν κόσμον. Εἶπες θάλασσα, εἶπες γυναῖκα, τὸ ἴδιο κάνει.

Καὶ τὰ ἔλεγεν αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος πού ἐφαγε τὴ ζωὴ του στὸ κράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενεᾶς, ἐξεψύχθησαν ἀπάνω στὸ παλαμάρι. Καὶ ὅχι μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων τώρα καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν νωπούς ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν ἐκάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸν

ναργιλέ τους, ἐκινούσαν μελαγχολικὰ τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν·

Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. Ἄς εἶχα ἕνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια ὅμως ἦταν πῶς πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὄχι κλῆμα ἀλλὰ νησί δλάκερο ἤμπορούσαν ν' ἀποχτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Καὶ ὅμως ὅλα τὰ ἔρριχναν στὴ θάλασσα. Ἀμίλλα εἶχαν ποιοὺς νὰ χτίσῃ μεγαλεῖτερο κάρabi· ποιοὺς νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κ' ἐγὼ πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τους καὶ ἔβλεπα τόσο ἀντίθετα καὶ ἀσύμφωνα τὰ ἔργα τους δὲν ἤμπορούσα νὰ λύσω τὸ μυστήριον. Πνεῦμα ἔλεγα θεϊκό, κάποια δύναμις ἀπὸ τὸ ἄπειρο σταλμένη, ἐρχόταν καὶ ἔσπερ-νεν ὅλες ἐκεῖνες τίς ψυχές καὶ τίς ἐκρήμιζε σκλαβες καὶ ἄβουλες στὰ πέλαγα ὅπως ἔ τρελοβορίας τὰ στερολιθάρα.

Ἀλλὰ τὸ ἴδιο πνεῦμα ἐσπρωχνε καὶ ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαπούσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρώτα βήματά μου νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ τὰ-καμα. Τὸ πρῶτό μου παιγνίδι ἦταν ἕνα κουτί ἀπὸ λουμίνα μ' ἕνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια, μ' ἕνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου πού τὸ ἔκανε μπάρο τρικουβερτο. Ἐπῆγα καὶ τὸ ἔρριξα στὴ θάλασσα μὲ συγχίνηση. Ἄν θέλεις εἶχα καὶ τὸν ἐαυτὸ μου ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα καὶ ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλεῖτερο ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανᾶς γι' αὐτὸ ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἀϊνικόλα. Τὸ ἔρριξα στὴ θάλασσα καὶ τ' ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τὴν ἐμπατὴ τοῦ λιμένα πού τὸ πῆρε τὸ ρέμα πέρα μακριὰ. Ἀργότερα ἔγεινα πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· μόνον τὰ λέπια μου ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου καὶ σὺ θὰ μὰς ντροπιάσης ὅλους! ἔλεγαν μὲ τὸ ἀγαθὸ τους χαμόγελο οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ μέσα στὸ λιμάνι σὰν δέλφινος.

Ἐγὼ ἐκαμάρωνα στὸ ἄκουσμα καὶ ἐπίστευα ν' ἀποδείξω μιὰν ἡμέρα προφητικὰ τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία μου—πήγαίνα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτε δὲν εὑρίσκα μέσα πού νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ οἱ εἰκόνας πού εἶχα τριγύρω μου, ψυχωμένες καὶ ἀψυχες, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡλικιακὰ μέτρα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ρούχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴν ἐκφραστικὴ τους ὄψιν, οἱ λυγερὲς μὲ τὰ τραγοῦδια τους.

Ὅμορφος πού 'νε ὁ γεμιτζῆς ὅταν βραχῆ κι' ἀλλάξῃ καὶ βάλῃ τὰσπρα ρούχά του καὶ στὸ τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἀπὸ τὴν κούνια μου καὶ ἔλεγα πῶς ἦταν ὕμνος πού τὸν ἐβγαζε τὸ

νησί μας γιὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς κατοίκους στὴ θαλασσινὴ ζωὴ. Ὅνειρο εἶχα πότε κι' ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζῆς καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεγμένος στὸ τιμόνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλλήκαρος σωστός· θὰ μ' ἐκαμάρωνε τὸ νησί, θὰ μ' ἀγαπούσαν τὰ κορίτσα. Ναι! τὴν ἀγαπούσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα ν' ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριὰ, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰν ζαφειρένια πλάκα στρωτὴ, ἀκίνητη, σιωπηλὴ καὶ ἐπάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ τῆς. Τὴν ἔβλεπα ὠργισμένη ἄλλοτε, τρελὴ νὰ δέρνη μὲ ἀφρούς τὰκρογιαλὶ, νὰ καθαλλικεύη τὰ χάλαρα, νὰ σκαλώνη στῶν βράχων τίς σπηλιές, νὰ βροντᾶ καὶ νὰ ἠχάη ἀνήσυχη, λέγεις καὶ ἐξετῶσε νὰ φθάσῃ στὰ ἔγκατα τῆς γῆς νὰ εὐρῆ τὸν θησαυρὸ τῆς. Κ' ἔτρεχα μεθυμένος νὰ παίζω μαζί της, νὰ τὴν θυμώσω ἐναντίον μου, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ ριχθῇ κατόπιν, νὰ μὲ κυνηγήσῃ, νὰ αἰσθανθῶ τὸν ἀπρὸ ράπισμα ἐπάνω μου, ὅπως πειράζουμε ἀλυσσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα κάρabi νὰ σηκώνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸν λιμένα καὶ ν' ἀρμενίζῃ στ' ἀνοιχτά· ὅταν ἄκουα τίς παρακινήτικες φωνές τῶν ναυτῶν πού ἐγύριζαν τὸν ἀργάτη καὶ τὰ κατευδόμενα τῶν γυναικῶν, ἢ ψυχὴ μου ἐπέτα μελαγχολικὸ πουλάκι ἀπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ δλοφούσκωτα· σχοινιά τὰ κοντυλογραμμμένα στὸν ὀρίζοντα· τὰ πόμολα πού ἔσχιζαν νομίζεις φωτεινὴ γραμμὴ τὸν αἰθέρα μ' ἐκραζάν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ὑπόσχονταν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους, πλοῦτη, χαρές, φιλιὰ σὲ μένα ἀγνωστα, στὴν καρδιά μου ὅμως ἀποθηκευμένα, τοῦ γονιοῦ μου βέβαια μακρινὴ ἀπόλαυσις. Καὶ νυχτόσημα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν ἔχῃ παρὰ τὸ ταξεῖδι. Ταξεῖδι στὴ γαλήνη, ταξεῖδι καὶ στὴν τρικυμία. Καὶ ἀκόμη τὴν ὥρα πού ἐρχόταν εἰδήσις ναυαγίου στὸ νησί καὶ ὁ πνιγμός, ὁ θάνατος ἐπλάκωνε τίς ψυχὲς ὄλων καὶ ἐχυνόταν βουβὴ ἡ θλιψὴ στὰ ρυτιδωμένα μέτωπα ὡς τ' ἀψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὄρ-φανοπαῖδια στοὺς ὁρόμους σὰν χρυσοξύλα ἐρειπωμένου ἀρχοντοσπίτου καὶ τίς γυναῖκες μαυροφόρες, ἀπαρηγόρητες τίς ἀρραβωνιαστικὲς· ὅταν ἄκουα νὰ διηγούνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἐπίανε πού δὲν ἤμουν καὶ ἐγὼ ἐκεῖ μέσα, νὰ ἰδῶ τὴ φιλενάδα μου στὸ ἄγριο μεγαλειόν της καὶ νὰ παλαίψω, νὰ παλαίψω μέχρι θανάτου μαζί της.

Δὲν ἐκρατήθηκα περισσότερο. Ἐλείπειν ὁ πατέρας μὲ τὴ σκοῦνα στὸ ταξεῖδι. Ἐμίσησε τότε καὶ ὁ καπετάν Καλιγέρης ὁ θεῖός μου γιὰ τὴ Μάυρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεισα στὸ λαίμό· τὸν παρακάλεσε καὶ ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσῃ μ' ἐπῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέγει, μὰ θὰ δουλέψης!

τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶνε ψαρότρατα
νάχης φαγὶ καὶ ὕπνο.

Ἐτρόμαξα πάντα τὸν θεῖό μου. Ἦταν ἄγριος
καὶ κακὸς σὲ μένα ὅπως καὶ στοὺς ναυτεῖς του.
Ἐκείνοι ἀπόφευγαν νὰ δουλέψουν κοντὰ του.
Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι — πάρα μὲ τὸν
Καλιγέρη· ἔλεγαν γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονία
του. Τοὺς εἴπνε τὸ ψάρι στὰ χεῖλη. Ὅχι μόνον
στὴ δουλειά μὰ καὶ στὸ φαγὶ καὶ στὴν πλη-
ρωμὴ ἀκόμη. Ὅ, τι παστὸ παλιοκρέατο, μου-
χλιασμένος μπακαλῶς, ἀλεύρι πικρὸ, σκουλη-
κιασμένη γαλέτα, τυρὶ τεμπεσύρι, στὴν ἀποθήκη
τοῦ Καλιγέρη εὐρισκόταν γιὰ τοὺς ναυτεῖς του.
Καὶ ὁ λόγος του πάντα προσταγὴ, ἀγριοβλα-
στήμια καὶ βρισίδι. Μόνον ἀπελπισμένοι ἐπήγαι-
ναν στὴ δουλειά του. Ἦξερα λοιπὸν καλὰ πῶς
δὲν μὲ καρτεροῦσαν χάδια καὶ διασκέδασες.
Ἄλλ' ὁ μαγνήτης ποῦ ἔφερνε τὴν ψυχὴ μου
ἔκαμε νὰ τὰ περιφρονῆσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ
στὸ κατὰστρωμα, ἔλεγα, καὶ δουλειά ὅση θέλεις.

Καὶ ἀληθινὰ ἐρήχθηκα στὴ δουλειά μὲ τὰ
μουτρα. Ἐκαμα παιγιδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο
ψηλότερα ἢ δουλειά, πρῶτος ἀνέβαινα. Ἴσως ὁ
θεῖός μου ἤθελε νὰ παιδεύῃ ἀπὸ τὴν ἀρχή, νὰ
μάθω τοὺς ἄμετρος κόπους τοῦ ναύτη καὶ νὰ
μετανοήσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τοῦ καταστρώμα-
τος στὸ ζῦσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν
στῶν σχοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν
ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα· τώρα
στὸν ἀργάτη· φόρτωμα — ξεφόρτωμα, καλαφά-
τισμα, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος ;
Πρῶτος· τί μ' ἐμέλλε ; Μοῦ ἔφτανε πῶς ἀνέ-
βαινα ψηλὰ στὴ σταύρωση, μὲ τὸ μεγάλο δά-
χτυλο γατζωμένος στὸ σχοινὶ κ' ἔβλεπα κάτω
χάος τῆ θάλασσα νὰ σχίζεται καὶ νὰ πισωδρομῇ
ὑποταχτικὴ μου. Ἐμέθαγα στὴν παρομοίωσι
τοῦ πουλιοῦ ποῦ στὸ ἀγνωστον οὐρανοδρομῇ γε-
μᾶτο περηφάνεια καὶ θρίαμβον. Ἐθάμπωνα μὲ
τὴν ἔξαρσί μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στερια-
νοὺς μὲ θλιψί τοὺς ἔβλεπα. Μοῦ φαίνονταν μερ-
μήγκια, φίδια σουρταριάρικα, χελῶνες ἀργυκί-
νητες καταραμένες πάντα νὰ φέρουν ἀπάνω
τοὺς βάρους περίσσο τὸ καύκαλό τους.

— Ψέ! . . . ἔλεγα μὲ ἄμετρη περιφρόνησι.
Ζοῦν τάχα κι' αὐτοί.

Ἀπάνω στοὺς ἐνθουσιασμοὺς ἐκείνους ἀκούω
ἄξαφνα τὴ φωνὴ τοῦ καπετάνιου νὰ βροντᾷ κε-
ραυνὸς δίπλα μου.

— Μάϊνα πανιά! . . . Μάϊνα καὶ στίγγα
πανιά! . . .

Ἐτρόμαξα στὴ φωνὴ καὶ τρέχω πίσω ἀπὸ
τοὺς ναυτεῖς χωρὶς νὰ καταλάβω τὴν αἰτία.
Τραβοῦν ἐκεῖνοι στὶς θέσεις τους· τραβῶ κ' ἐγώ.
Πηδοῦν στοὺς φλόκους· κοντὰ κ' ἐγώ. Σικρφα-
λώνουν στὶς σταύρωσες· ἀπάνω κ' ἐγώ. Σὲ πέντε
λεπτὰ τὸ μπάρκο ἔμεινε ξυλάρμενο. Καὶ ὁ κα-

πετάνιος ὄρθος ἐμπρὸς στὴν κάμαρή του δὲν ἔπαυε
νὰ φωνάζει καὶ νὰ βρίζει καὶ νὰ βλαστημᾷ. Τὸν
κυττάζω· ἀνάθεμα καὶ κατὰλαθα τί ἔλεγε.

— Μωρὲ τί τρέχει ; ρωτᾷ τὸν διπλανό μου
ἐκεῖ ποῦ δέναιμε τὸν παπαφίγγο.

— Ἡ τρόμπα μωρὲ· δὲ βλέπει ;

Ἡ τρόμπα ! ἔφριξα δλόκορμος. Ἀκουστὰ
εἶχα τὰ θαύματά της· πῶς σαρώνει ὅ, τι τύχη
στὸ διάβα της· σχίζει πανιά, ρίχνει κατάρτια,
γωνατίζει πλεούμενα. Τώρα ὅμως πρῶτη φορά
τὴν ἔβλεπα μὲ τὰ μάτια μου. Δὲν ἦταν μιὰ·
ἦσαν τρεῖς — τέσσερες. Οἱ δύο κατὰ τὸ Βατούμ·
οἱ ἄλλες δίπλα στ' ἀνοιχτὰ οὐρανοθέμελα.
Κ' ἐμπρὸς μας ὁ Καύκασος πελώριος, σκυθρω-
πὸς εἰδεινε τὰ χαλαρόφραχτα περιγιάλια του
μὲ φριχτὸ φοβέρισμα. Ὁ οὐρανὸς ψηλὰ συγνε-
φοσκεπασμένος, βαρὺς· κάτω ἢ θάλασσα μου-
ρειδερό μ' ἓνα ἐλαφρὸ τρέμουλο ἀπ' ἄκρη, σὴν
νὰ εἶχεν ἀνατριχίλα. Πρῶτη φορά ποῦ ἔβλεπα
φοβισμένη τὴ φιλενάδα μου.

Ἡ μία τρόμπα λεπτή, καμαρωτὴ σὴν προ-
βουσιδα ἐλέφαντα, μαύρη ἐκρεμόταν στὰ νερὰ
καὶ ἀκίνητη. Ἡ ἄλλη χοντρή, δλοῖση, ἐκόπη-
κεν ἄξαφνα στὴ μέση σὴν καπνοκολῶνα, ἐσκόρ-
πισε χίλια σύψαλα ἢ βάσις της καὶ ἀτόμεινε
γλωσσίδι πολύκροσσο κρεμάμενη ἀπὸ τὰ σύγνεφα.
Τὴν εἶδα νὰ τεντώνη τὸν λαιμὸ ἐδῶ κ' ἐκεῖ, νὰ
κινή τις φούντες σὴν φιδόγλωσσες, λέγεις κ' ἐξή-
τοῦσε κᾶτι στὰ νερὰ κ' ἔξαφνα μὲ ὄρη νὰ κου-
λουριάζεται καὶ νὰ φωλιάζει μέσα στὰ σύσκοτα.
Ἡ τρίτη ὅμως σταχτόμαυρη, χοντρή σὴν κορ-
μὸς πλατάνου χιλιόχρονου, ἀφοῦ ἐρούφηξε κ' ἐπρί-
σθηκε καλὰ, ἔταλαντεύθη κ' ἐβόδισε θεότρομος
ὄγκος κατεπάνω μας.

— Κάτου μωρὲ ! κάτου ! ἀκούω φωνὴ βρα-
χυνὴ ἀπὸ τὸ κάσαρο.

Γυρίζω· οἱ ναυτεῖς ὅλοι εἶχαν κατεβῆ. Μόνος
ἐγὼ ἀγκαλιασμένος καλὰ στὸ κορζέτο ἐξεχά-
σθηκα κυττάζοντας τὴν τρόμπα. Γοργὰ ἐγλύ-
στησα δίπλα στὸν καπετάνιο. Τὸν βλέπω μὲ
ἀγριεμένο πρόσωπο, τὸ μάτι βαθύ, γοργογύριστο
ν' ἀτενίζει τὸ ἀπειλητικὸ στοιχειό, λέγεις κ' ἤθελε
νὰ τὸ ἀβασκάνη. Στὸ δεξιὸ χεῖρ ἐκράτει ἓνα μου-
ρομάνικο λάζο κ' ἔστικε μπροστὰ στὸ πρυμνὸ
κατάρτι σὴν νὰ τὸ ἔβανε μετερίζι. Κοντὰ ὁ ναύ-
κληρος ἐγέμιζε βιαστικὰ τὸ σκουριασμένο τρομ-
πόνη, ρίχνοντας στὴν ἄδρωση γαστέρα του μὲ τὴ
μπαρούτη χίλιων λογιῶν παλιοκάρφα καὶ μολύ-
θια. Κεῖ τριγύρω οἱ ἄλλοι ναυτεῖς, σταυροχερια-
σμένοι, ἄφωνα, ἐκύτταζαν πότε τὸν οὐρανὸ, πότε
τὴ θάλασσα μὲ τὴν ἀδιαφορία μοιρολάτρου.

Ἡ τρόμπα ὅμως ἐπλάκωνε φτεροπόδαρη, στη-
θάτη ρουφῶντας, διψασμένος Τάνταλος τὸ νερὸ
καὶ τινάζοντας το στὸν οὐρανὸ μαύρη καταχνιά
καὶ ἀντάρα. Τώρα ἔλεγε θὰ μᾶς γούση τὸ κατὰ-
στρωμα ἢ θὰ σηκώση τὸ καράβι σύσκαρρο ψηλὰ.

Ἐφτασεν ἔτσι ὀργυιές δυὸ μακριά μας. Ἐφεγγε
ὁ ἀγύριος ὄγκος τῆς ὄλοσπρόγγυλος, γυαλιστε-
ρός, ξανθοπράσινος σὴν καπνισμένο κρύσταλλο
καὶ στὰ στέρνα της μέσα σὴν ἐμβολο χοντροπε-
λέκητο, μαυριδερό ἀνέβαινε τόσο νερὸ βιαστικὰ
ποῦ ἔλεγε πυρκαϊὰ ἤθελε νὰ σβύση στὰ ἐπου-
ράνια.

— Βάρα ! προστάζει ὁ καπετάνιος.

Ὁ ναύκληρος γοργὸς ἀδεύει ἀπάνω της τὸ
τρομπόνι. Παλιοκάρφα, μολύθια, στουπιά ὄλα
ἐχώνεψαν στὰ πλευρά της. Ἐβάνηκε νὰ τρε-
μουλιάζει ἀπὸ τὴν κορφή ὡς τὰ νύχια. Δισταγ-
μὸς κάποιος ἐμπῆκε στὴν ψυχὴ της· κρύος φόβος
ἐπάγωσε τὸν νοῦ της κ' ἐσταμάτησε. Ἐδοκί-
μασε πάλι νὰ κινήθῃ, ἔταλαντεύθηκεν, ἔκαμε
δυὸ κλωθογυρίσματα στὸν τόπο της κ' ἐστάθηκε
πάλιν ἀκίνητη, σμίγοντας τὴ θάλασσα μὲ τὸν
οὐρανὸ πύργος γυάλινος.

— Δὲν κάναμε τίποτα· εἶπε πικραμένος ὁ κα-
πετάνιος στὸν ναύκληρο.

— Τίποτα· τὸ βλέπω κ' ἐγώ. Κάνε τὴν πεν-
τάλφα, καπετάνιε, καὶ τὸ κῆμα τὸ παίρνω.

— Θέ μου ἤμαρτον· ἐψιθύρισε ἀποφασιστικὰ
ἐκεῖνος κάνοντας τὸν σταυρὸ του.

Καὶ μὲ τὸ λάζο ἐχάραξε πεντάλφα ἐπάνω
στὸ κατάρτι κ' ἐψιθύρισε τρεῖς φορές τὸ ζῶρη :

— Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς
τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· εἶπε καρφώνοντας
τὸ μαχαῖρι στὴ μέση τῆς πεντάλφας μὲ πάθος,
σὴν νὰ τὸ ἐκάρφωνε στὰ σπλάγγνα τοῦ θεριοῦ.

Βρόντος ἀντήχησε, λέγεις κ' ἔσκασε κανόνι
δίπλα στὸ καράβι μας καὶ πελώριο κύμα ἐκύλι-
σεν ἀπάνω στὸ κατὰστρωμα. Σύγκαιρα ὁ Καύ-
κασος ἄστραψε κ' ἐβρυχήθη τρανολάλητα, δρό-
λαπας ἐξέσπασε κ' ἡ θάλασσα ἢ ἀνατριχια-
σμένη, ἄφρισε τώρα κ' ἐμάνιασεν ἀπ' ἄκρη
στ' ἄκρη τοῦ πόντου. Σωστός κλύδωνας.

— Ἴσα πανιά ! ἐπρόσταξεν ὁ καπετάνιος
γοργὰ. Τὶς γάμπιες ! τοὺς φλόκους ! τὰ τρέγα ! . .
Κατὰσάρετε τὶς σκότες !

Ἄνοιξαμε τὰ πανιά καὶ τὸ μπάρκο ἔπιασε
πάλι τὴ γραμμὴ του.

*

Τρεῖς ἐβδομάδες ἀργότερα κατεβήκαμε στὴν
Πόλη φορτωμένοι. Ἐκεῖ ἔλαβα πρῶτο γράμμα
τῆς μάνας μου. Πρῶτο γράμμα πρῶτο μαχαῖρι
στὴν ἄμαθη καρδιά μου.

« Παιδί μου, Γιάννη μου· ἔλεγε ἡ γριά.
Ὅταν γυρίσης πάλι στὸ νησί μας μὲ τὴ βοή-
θεια τοῦ Ἀϊνικόλα καὶ τὴν εὐχή μου, δὲν θὰ
εἶσαι καπετάνιο παιδί ὅπως ὅταν ἐμίσειες. Πάει
ὁ πατέρας σου, ἡ ὁμορφὴ σκουῖνα πάει· πᾶνε οἱ
δόξες μας. Τὰ ρούφηξεν ὅλα ἡ Μαύρη θάλασσα.
Τώρα δὲν ἔχεις τίποτε παρὰ τὸ χαμόσπιτο,
ἐμένα τὴν ἄφτουρη καὶ τὸν Θεό. Γεῖα στὰ χέ-

ρια σου ! Δούλεψε παιδί μου καὶ τίμα τὸν θεῖό
σου. Ἄν σου μένη τίποτε ξεδούλειο, στέλνε πότε-
πότε ν' ἀνάβω τὸ καντήλι τοῦ Ἁγίου γιὰ τὴν
ψυχὴ τοῦ πατέρα σου ».

Ἐσταύρωσα τὰ χέρια μου, ἐκύτταξα μὲ βουρ-
καμένα μάτια τὴ θάλασσα. Τὰ λόγια τῆς γρα-
φῆς μοῦ ἐφάνηκαν ἀπόφωνο στὰ λόγια τοῦ πα-
τέρα μου. Τόσα χρόνια καραβοκύρης καὶ τώρα ἡ
χίρα του ἐπρόσμενε τὸ δικό μου ξεδούλειο γιὰ νὰ
κάμῃ τὰ κόλλυβά του ! Νὰ κάμῃ τὰ κόλλυβά του
καὶ νὰ συντηρηθῇ ἄπορη ! Κ' ἐκείνου τὸ κορμί,
τὰ σιδερένια μπράτσα ποῖος ξέρει σὲ τί χάλαρα
δέρνονται, ποῖος γλᾶρος τὰ πετσοκόβει, ποῖο
κύμα νὰ λευκαίνει τὰ ψιλόλιγνα κόκκαλα !

Ἦμέ ! πόσο σημαντικὸς ἦταν ὁ τελευταῖος
λόγος του. Ἄνταμάσωμε ὕστερη φορά μόλις
ἐμπῆκα στὴ Θεοδόσια. Καθὼς μὲ εἶδε ψηλὰ νὰ
μαϊνάρω τὸν τρίγγο, ἔκαμε τὸν σταυρὸ του
κ' ἔμεινε ἄφωνος, ἄλαλος. Δὲν τὸ ἐπερίμενε τέ-
τοιο πᾶγμα.

— Τί τὸν κυττάς, καπετάν Ἀγγελῆ ! τοῦ φω-
νάζει ὁ Καλιγέρης ὅταν ἐπέσαμε δίπλα· δὲν τὸν
ἀλλάζω μὲ τὸν καλῆτερο ναῦτη σου.

Ἐγὼ ἐκείνη τὴν ὥρα ἐδιπλοπαρακάλουν
ν' ἀνοιξῇ ἡ θάλασσα νὰ μὲ καταπιῇ. Ὅσο
αἰσθανόμουν ἀπάνω μου τὸ αὐστηρὸ βλέμμα του
ἠσυχία δὲν εὐρισκα. Ἐτρεχα βιαστικὸς, τάχα
πῶς εἶχα δουλειά, ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη στὴν
ἄλλη, κατέβαινα στὴν πλώρη, ἀνέβαινα στὸ
κάσαρο, ἐπέρινα στὶς στραλιέρες, ἔπιανα τὸν
ἀργάτη, ἐδούλευα τὴν τρόμπα γιὰ νὰ τὸν ἀπο-
φύγω. Ἐκεῖνος ἐκατάλαθε πῶς τὰ εἶχα σαστι-
σμένα καὶ δὲν ἐσηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέσι του· μό-
νον μὲ ἀκολουθοῦσε μ' ἓνα βλέμμα μελαγχολικό,
παραπονιαρικό σὴν νὰ μ' ἔβλεπε στὸ νεκροκρέ-
βατο.

Τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα μ' ἐμπλεξε ποῦ πῆ-
γαινα μὲ τοὺς ναυτεῖς στὴν πόλι. Μόλις τὸν
ἀγνάντεψα ἠθέλησα νὰ κρυπῶ· ἀλλ' ἀπὸ μα-
κριὰ τόσο προσταχτικὸ ἦταν τὸ νόμημά του ποῦ
τὰ πόδια ἀρνήθησαν ν' ἀκούσουν τὴ θέλήσι μου.

— Βρὲ παιδί μου, τί ἔπαθες· μοῦ λέγει μὲ
θλιμμένη φωνή. Τὸ σκέφθηκες καλὰ τί θέλεις
νὰ κάμῃς ;

Πρῶτη φορά ἐγνώριζα τὴ γλύκα τῆς πατρι-
κῆς φωνῆς. Δὲν ἐσάστισα ὅμως.

— Πατέρα, τοῦ εἶπα μὲ θάρρος· τὸ σκέφθηκα.
Κακὸ καὶ ψυχρὸ μπορεῖ νὰ εἶνε τὸ κίνημά μου·
μὰ δὲν δύναμαι νὰ κάμω ἄλλοιώς. Δὲν μπορῶ
νὰ ζήσω ἄλλοιότιχα. Μὲ κράζ' ἡ θάλασσα. Μὴ
θὲς νὰ μ' ἐμποδίσῃς. Ἄσε με κεῖ ποῦ βρισκο-
μαι, γιὰτὶ θὰ πάρω τὰ μάτια μου καὶ δὲν μὲ
ξαναβλέπεις.

Ἐκαμε τὸν σταυρὸ του μὲ τὴν ἐπιμονὴ μου.
Ἐστάθηκε λίγο, μ' ἐκύτταξε κατὰματα, ἐκού-
νησε τὸ κεφάλι.

— Καλά παιδί μου, είπε· κάνε ό,τι σε φωτίσει ο Θεός. Έγώ έκαμα εκείνο που ήταν από χέρι μου. Ούτε έξοδα λυπήθηκα ούτε λόγια θυμήσου το να μη μ' αναθεματίζεις αργότερα. Πήγαινε στην εύχή μου.

Υστερή του εύχή, πρώτη μου θλίψις Ἡ θάλασσα στό πρώτο μου ταξίδι ἀντάμειψε τήν ἀγάπη μου. Ἐμείνα πλέον ἀναγκαστικός δουλευτής τοῦ καπετάν Καλιγέρη. Δουλευτής γιά τὸ ψωμάκι. Ψωμάκι τὸ δικό μου καί τῆς καπετάνισσας. Ἀλλά μ' ὄλη τὴ συμβουλή της οὔτε νὰ τὸν τιμῶ, οὔτε νὰ τὸν δουλέψω ἠμπόρεσα περισσότερο τὸν θεὸ μου. Ἄν εἶνε νὰ δουλέψω ναύτης, ἐσκέφθηκα, δόξα σοι ὁ Θεός βρίσκονται καὶ ἄλλα καράβια. Ἀπὸ νὰ δέχωμαι χαλαζόβροχο τίς βρισές τοῦ συγγενῆ μου καλῆτερα ἐνός ξένου. Ὁ ξένος περισσότερο θὰ σεβασθῆ τὸνομά μου. Ἀποφάσισα στό πρώτο λιμάνι νὰ ξεμπαρκάρω μὲ τὸ καλό.

— Μὲ τὸ καλό· ἄσε καὶ νὰ ἰδῆς· λέγει ὁ καπετάν Καλιγέρης, ὅταν ἐμάντεψε τὴ σκέψι μου.

Πᾶω μιαν ἡμέρα νὰ τοῦ ζητήσω λίγο λάδι γιά τὸ φαγί. — Δὲν ἔχει, μοῦ λέγει· τὸ τρώει ἐκεῖνος ποῦ κάθεται στό τιμόνι. Πᾶω δευτέρη· τὸ ἴδιο. Πᾶω τρίτη· πάλι τὸ ἴδιο. Δὲν ἀρκεῖ ποῦ μᾶς ἐτάιζεν ὅλα τὰ ρέπεια πράγματα· ἤθελε καὶ τὸ λάδι νὰ μᾶς κόψη. Ἡ φιλαργυρία κ' ἡ ἀπονία σιχαμερὴ ἀρρώστια του. Φυλάω κ' ἐγὼ μιαν ἡμέρα ποῦ ἤμουν στό τιμόνι, παίρνω τὸν Ἀϊνικόλα, τὸν δένω στό δοιάκι καὶ τ' ἀφίνω μάμμαρο. Τὸ καράβι ἄρχισε νὰ γυρίζῃ σὰν ἀμυαλο στὴ θάλασσα.

— Μπρὲ Γιάννη! μοῦ φωνάζει ὁ καπετάνιος. Ποιὸν ἄφηκες στό τιμόνι;

— Ἐκεῖνον ποῦ τρώει τὸ λάδι τοῦ ἀπαντῶ.

Οἱ ναῦτες ὅλοι σκᾶνε τὰ γέλιοι. Ἐκεῖνος θυμῶνει.

— Νὰ φύγης! μοῦ λέγει· γρήγορα τὰ ρουχά σου καὶ ὄξω.

— Νὰ φύγω· τὸ λογαριασμό.

Μὲ παίρνει στὴν κάμαρη καὶ ἀρχίζει νὰ στρώνῃ τὸν λογαριασμὸ κατὰ τὴ συνήθειά του. Τὴν τάδε ἡμέρα συμφωνήσαμε· τὴν τάδε μπῆκες μέσα, τὴν ἄλλη ἔφερες τὰ ρουχά σου, τὴν ἄλλη φύγαμε, τὴν ἄλλη ἐπίασες δουλειά. Δὲν εἶνε ἔτσι;

Οὔτε πολλές οὔτε λίγες. Πέντε ἡμερῶν μισθὸ μοῦ ἔτρωγε. Πάλι καλά.

— Ἔτσι· τοῦ ἀπάντησα.

Κ' ἐβγήκα μὲ δυὸ σβάντσικες στὴ Μεσσήνα.

[Ἐπειτα τὸ τέλος].

Α. ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

Ὁ μεταδίδων λέγει ὁ Ρίχτερ καὶ ἐλάχιστον μέρος τοῦ μυστικοῦ του παύει νὰ εἶνε κύριος καὶ τοῦ ἐπιλοιποῦ.

ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ¹

Τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτὸ πνεῦμα εἶνε τόσον ὀλίγον διαδομένον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε πολλάκις παραγνωρίζεται ἢ παρεξηγεῖται, παρέχει δ' ἀφορμὴν εἰς λίαν ἀλλοκότους μορφάς.

Ἐνίοτε ἀκούετε νὰ γίνηται λόγος περὶ τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς ματαιοδοξίας τῶν ἐπιστημόνων. Δὲν διατείνονται ὅτι ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ κενοδοξία δὲν ἀνευρίσκονται καὶ παρὰ τοῖς ἐπιστήμοσι, διότι καὶ αὐτοὶ ἀνθρωποὶ εἶνε. Ἀλλ' ὅμως δὲν διδάσκει τὴν ἀλαζονείαν ἡ ἐπιστήμη, ἀφοῦ ἐκ τῶν κυριωτάτων αὐτῆς κανόνων εἶνε ἡ καθυποταγὴ εἰς τὰ γεγονότα, ἡ ἐγκατάλειψις παντὸς ἀτομικοῦ αἰσθήματος, δυναμένου νὰ παρεμβληθῆ μεταξὺ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ παρατηρητοῦ. Ἐκτὸς ἐὰν ἀποκαλῆται ἀλαζονεία ἡ εὐστάθεια ἐκείνη τοῦ ἐπιστήμονος, ὅστις εἰθισμένος ν' ἀναζητῆ ἀποδείξεις, δὲν ὀηλοῖ ὅτι ἐπέστη εἰμὴ ὅταν εἶνε πρᾶγματι πεπεισμένος καὶ δὲν δύναται νὰ ψευσθῆ ἐν ἐπιγνώσει. Ὑπὸ τοιαύτην ἐποψίν ὁ Γαλιλαῖος ἦτο ἀλαζών, ἐὰν εἶνε ἀληθὴς ὅτι εἶπε πρὸς τοὺς δικαστάς του: «Καὶ ὅμως κινεῖται!» Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀλαζονεία εἶνε ἡ ἀνωτάτη ἐκφανσις τῆς χρηστότητος. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ φρονῶ ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἀπεναντίας εἶνε τὸ μέγα σχολεῖον τῆς μετριοφροσύνης· διότι ὅσῳ περισσώτερον τις μαθηθάνει, τόσῳ περισσώτερον κατανοεῖ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις εἶνε περιωρισμένη καὶ ὅτι τὸ ἄγνωστον περιβάλλει ἡμᾶς πανταχοῦθεν.

Λέγεται ὡσαύτως ἐνίοτε ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἀνήθικος κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐνδιαιφερομένη πρὸ πάντων διὰ τὸ γεγονὸς καταλήγει εἰς τὸ νὰ δικαιολογῆ πάντα τὰ γεγονότα, οἰκδηῶστε καὶ ἂν ὦσιν. Ἐὰν ὄντως ἐπιστήμων τις διαπράξῃ παράμοιον σφάλμα, ἀμαρτάνει. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶνε ἐπιστήμων ὅπως τὸ διαπράξῃ. Εἶνε μάλιστα ἡκιστα ἐπιστημονικὸν τὸ ὑποπίπτειν εἰς τοσαύτην πλάνην, διότι δι' αὐτῆς συγχέονται τὰ γεγονότα μετὰ τοῦ ἰδανικοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἡμολογητέον ὅτι εἶνε σφάλμα μέγα. Ἄγνωθ' ἐὰν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ γεγονότα, ὁ οὕτως ἀποκαλούμενος ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔννοιαν, εἶνε δυνατόν ν' ἀγάγῃ ἐνίοτε μέτριά τινα πνεύματα εἰς τόσῳ χονδροειδῆ σύγχυσιν. Μοὶ φαίνεται ὅμως ἀναντίρρητον ὅτι ὁ πρὸς τὰ γεγονότα σεβασμὸς οὗτος ἔχει καὶ ἠθικὰς συνεπείας ἀρίστας, τὰς ὁποίας δὲν εἶνε δίκαιον νὰ παραβλέπωμεν. Τὸ θετικὸν ψεῦδος εἶνε ἡ ἄρνησις αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Διὸ σπανιώτατα παρατηρεῖται παρὰ τῷ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐπιστήμονι ψεῦδος τοιοῦτο. Ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν σεβασμὸς εἶνε οὕτως εἰπεῖν ἡ ἐπαγγελματικὴ αὐτοῦ ἀρετὴ. Ἐνδέχεται ἐνίοτε ν' ἀμύ-

¹ Τέλος· ἴδε σελ. 4.

νηται ἀδεξίως κατὰ τῆς προκαταλήψεως ἢ τῆς προλήψεως· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει, ἐνεκα τῆς ἀτελείας ἀκριβῶς τοῦ ἐπιστημονικοῦ τοῦ πνεύματος, θὰ νοθεύσῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ συμβῆ σχεδὸν πάντοτε ἐξ αἰθιριέτου τινὸς ἐρμηνείας ἢ ὑποθέσεως, οὐχὶ διὰ ψεύδους εὐσυνειδήτου καὶ προμελετημένου.

Ἐπίσης κατακρίνεται ἐνίοτε ἡ ἐπιστήμη ὡς κοσμοπολίτις καὶ ἀντιπατριωτικὴ. Ἐὰν διὰ τοῦτο ἐννοῶσιν οἱ κατακρίνοντες ὅτι ἡ γεωμετρικὴ ἢ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶνε ἡ αὐτὴ ἐν Παρισίαις ὅσον καὶ ἐν Βερολίῳ, ἔχουσι δίκαιον. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ λέγηται, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει δὲν ἀποτελεῖ ἀφορμὴν μομφῆς. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἐπιστήμης δὲν διατυποῦσι τοιοῦτοτρόπως τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ δι' ὑπαινιγμῶν θέλουσι νὰ παραστήσωσιν ὅτι ὁ ἐπιστήμων, συνειθισμένος πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προτιμᾷ τὴν ἀλήθειαν, εἶνε διὰ τοῦτο μᾶλλον διατεθειμένος νὰ θυσιάσῃ τὰ συμφέροντα τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος χάριν τῶν ξένων. Τὸ τοιοῦτο εἶνε μωρὰ συκοφαντία. Ἡ πατρίς ἔχει ἀνάγκη νὰ μαθηθῇ τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν διέπραξε σφάλματα, τὸ συμφέρον αὐτῆς καὶ ἡ φιλοτιμία ὑπαγορεύουσιν αὐτῇ νὰ τὰ μάθῃ διὰ νὰ τὰ ἐπανορθώσῃ καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποπέσῃ πλέον εἰς αὐτά. Ὁ Βάκων εἶπε: Quantum scit homo, tantum potest. Ἀληθεύει περὶ τῶν πόλεων ὅ,τι καὶ περὶ τῶν ἀτόμων, καὶ περὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ὅ,τι καὶ περὶ τοῦ φυσικοῦ. Πᾶσα πλάνη τιμωρεῖται, ὁ ἀνὴρ δὲ ὁ λέγων τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν πατρίδα του εἶνε ὁ φιλοστοργότατος τῶν υἱῶν αὐτῆς, ὁ παρέχων αὐτῇ τὴν μεγίστην καὶ θραυκαλωτάτην ἐκδούλευσιν. Ἡ τοιαύτη ἀλήθεια πιθανὸν νὰ εἶνε δυσάρεστος· ποῖαν ὅμως ἰδέαν θὰ ἐσχημάτιζον περὶ ἱατροῦ, ὅστις γινώσκων τὴν ἀφορμὴν νόσου τινὸς καὶ δυναμέως νὰ τὴν θεραπεύσῃ, ἀρεῖται τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ προσωρινῶς τὸν πελάτην του, καὶ ἀφίνει αὐτὸν ν' ἀποθάνῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν εὐχαρίστων αὐτοῦ διαβεβησιῶσεων; Ἡ κομπορημοσύνη τοῦ πατριωτισμοῦ εἶνε ἐπιβλαβὴς ὅσῳ καὶ ματαία. Ὁ Δημοσθένης εἶνε μέγας πρὸ πάντων διότι εἶπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους θλιβεράς ἀληθείας περισσοτέρας ἀπὸ πάντα ἄλλον, ἐκτὸς τοῦ Φωκίωτος. Ὁ δὲ μέγας ἱστορικὸς Πολύβιος λέγων εἰς τὴν πατρίδα του λυπηρὰς ἀληθείας ἦτο μᾶλλον φιλόπατρις τῶν πρακρόνων ἐκείνων, οἵτινες διὰ τῶν κολακειῶν των ἐξώθουν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ὄλεθρον. Τὸ ἐνισχύειν ἐν ὑμῖν τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἰσοδυναμεῖ, ἔστε βέβαιοι, πρὸς πρὸσῆν μεγίστην πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεως. Ἐὰν ἀμαθεῖς τινες σὰς ἀποκαλῶσι κοσμοπολίτας, ἀφήσατέ τους νὰ λέγωσι καὶ ἐξἠκολουθεῖτε νὰ εὐεργετήτε.

Ἐνταῦθα θὰ διαχθῆτε ν' ἀναπτύξητε ἐν ὑμῖν τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα δι' αὐτῆς ταύτης

τῆς ἐξασκήσεως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Ἐξασκούντες αὐτὴν καθίστασθε σοφοί, τουτέστιν ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ ἐφεύρητε μεθοδικῶς νέας ἀληθείας. Ὅπως ὁ χημικὸς καὶ ὁ φυσικὸς ὀφείλουσι νὰ συνηθίσωσιν ἐν ἀρχῇ εἰς τὴν ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ των ἀκριβῆ χρῆσιν τῶν ἐργαλείων αὐτῶν, παρομοίως καὶ ὑμεῖς θὰ διδαχθῆτε ἐν τῇ Σορβόνῃ ἐν τοῖς ἐιδικοῖς μαθήμασι τὴν χρῆσιν τῶν ἐπιστημῶν τῶν ἐπικουρικῶν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν φιλολογίαν. Ἐν ἀνάγκῃ τὸ Γαλλικὸν Λύκειον καὶ ἡ Σχολὴ τῶν Ἀνωτέρων Σπουδῶν, μεθ' ὧν ἐπιθυμοῦμεν μόνον ν' ἀμιλλώμεθα ὡς πρὸς τὴν ζῆσιν τῆς ἐργασίας καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, θὰ πράσχωσιν ὑμῖν τὴν ἀδελφικὴν συνδρομὴν τῶν ἐκυτῶν παραδόσεων. Εἰς τὰ ἡμέτερα μαθήματα καὶ τὰς διαλέξεις θὰ εὑρητε πάντοτε τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἐξασκουμένην καὶ ἐκτιμωμένην. Ἡ θεωρία ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶνε μὴδὲν ἄνευ τῆς πρακτικῆς· διότι πρόκειται πρὸ παντὸς περὶ ἀποκτήσεως ἀγαθῶν πνευματικῶν ἔξεων, αἱ ἔξεις δὲ δὲν διδάσκονται ἀπὸ καθέδρας. Θὰ εἴσθε ἄρα ἠναγκασμένοι νὰ ἐκλέγητε μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῶν ἀναγομένων εἰς τὰς σπουδὰς σας καὶ νὰ μὴ ἀπομακρύνησθε πολὺ. Αἱ λεπτομερεῖς τῆς ἐπιστήμης ἔρευναὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῶσι περὶ ἀντιθέτους μελέτας ταυτοχρόνως. Ἐνίοτε ἴσως τὸ θέμα τῆς μελέτης, ὅπερ ἐξελέξατε, σὰς φαίνεται στενόν. Ἐπιθυμεῖτε εὐρυτέρους ὀρίζοντας. Μὴ ὑποκύψητε ὅμως εἰς τοιαύτας λιποψυχίας. Πᾶν θέμα εἶνε στενὸν μόνον διὰ τὰ πνεύματα ἐκείνα, ὅσα εἶνε ἀνίκανα νὰ κατανοήσωσι τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ σύνολον τῶν ὄντων. Ὁ μεγαλοφυῆς ἐξάγει ἐξ ἐρεύνης λίαν περιωρισμένης, κατ' ἐπιφάνειαν, ἀποτελέσματα ἀπέραντα καὶ ἀπροσδόκητα. Ὁ εὐφυῆς δύναται πάντοτε νὰ μεγεθύνῃ τὸ ἀντικείμενον τῶν μελετῶν του, ὅσῳ περιωρισμένον καὶ ἂν ὑποτεθῆ, συνδέων αὐτὸ πρὸς ἰδέας γενικὰς, αἵτινες ἐξ αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ἐνισχύονται καὶ διαφωτίζονται. Τὸ μεγεθύνει διὰ τῆς συναισθήσεως τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὠφελείας, ἣν ἐπιφέρει εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μόρφωσιν ἡ ἐργασία ἣν τελεῖ. Δὲν εἶνε μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ καθίστασθαι διὰ τῆς μελέτης ἀντικειμένου τινός, ἔστω καὶ περιωρισμένου, τινὰ ἱκανώτερον περὶ τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν καὶ χρηστότητα, τὴν προσοχὴν, τὴν καρτερίαν, τὴν ὀξυδερκειαν, τὴν ἀλήθειαν.

Λέγων ὅμως ὑμῖν ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ παρασκευασία δὲν νὰ συντελεσθῆ ἐπὶ θέματος ἐξ ἀνάγκης περιωρισμένου, δὲν λησμονῶ τὸ παράπαν ὅποιον μέγα κέρδος παρέχει τὸ νὰ ἐπιβλέπη τις τὸ σύνολον τῶν πραγμάτων διὰ νὰ ἐννοῇ καλλίτερον τὸ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ μελέτην ἀντικείμενον. Εἰδικὸν καὶ ἐπιμελῶς περιωρισμένον πρέπει νὰ εἶνε κυρίως τὸ τεχνικὸν μέρος τῆς πα-

ρασκευής. Ὑπάρχει ὅμως ἐν τῇ γενικῇ ἐπόψει τοῦ συνόλου φιλοσοφικὸν διδάγμα ἄκρας σπουδαιότητος. Καλὸν ἐστὶ, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πλάτωνος, ν' ἀνέρχεται τις ἀπὸ τὰς λεπτομερείας εἰς τὴν γενικὴν ἰδέαν καὶ νὰ κατέρχεται κατόπιν ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν λεπτομέρειαν. Πρέπει τις νὰ ἔχη τὴν λάμπην τοῦ ὅλου, οὐχὶ γνώσεις ἐπιπολαίους καὶ ματαιάς, ἀλλ' ἐννοίαν σαφῆ περὶ τῆς ἐνότητος τῶν πραγμάτων καὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν, περιληπτικὴν τινὰ ἰδέαν περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν αἱ αὐταὶ κεφαλαιώδεις ἀρχαὶ τῆς μεθόδου ἐφαρμόζονται εἰς τὰ λοιπὰ ἐπιστημονικὰ στάδια καὶ περὶ τῶν ἐπιτυγχανομένων δι' αὐτῆς ἀποτελεσμάτων.

Αὕτη ἡ ἀνωτέρα ἐνότης τῆς ἐπιστήμης ἐμπεριέχεται ἐν τῇ ὄργανικῇ ἐνότητι τοῦ Πανεπιστημίου. Πρέπει ὅμως νὰ καταστῇ αἰσθητή· διότι πολλάκις εἰς τὰ πράγματα ἀπομένει ἀνεκδήλωτος. Ἐκαστος ἀκολουθεῖ τὴν ἰδικήν του αὐλακὰ ἕως τοῦ πέρατος, χωρὶς νὰ προσέχη εἰς τὴν γειτονικὴν αὐλακὰ. Ἡ σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων ἀπεφάσισε νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ἄστοπον δι' ἀποπείρας, ἧτις μέλλει νὰ ἐγκαινισθῇ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος. Δι' εὐαρίθμων διαλέξεων χαρακτῆρος γενικοῦ ἀπευθυνόμενων πρὸς πάντας ἀδιαικρίτως τοὺς φοιτητὰς, γινομένων δὲ παρὰ καθηγητῶν τῶν διαφόρων Σχολῶν, θ' ἀνακοινῶνται εἰς ἀκροατήριον ἱκανὸν νὰ ἐννοήσῃ τὰ λεγόμενα τινὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐπιτυγχανομένων ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐκάστου ἐπιστήμῃ καὶ τινὰ παραδείγματα τῶν πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν ἐφαρμοζομένων μεθόδων. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπόπειρα ἐνδιαφέρει ὑμᾶς, ἐάν δ' ἡ ὑμέτερα συνδρομὴ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἐλπίδας μας, θὰ γεννηθῇ ἐξ αὐτῆς νέα παράδοσις, ἧτις θ' ἀναπτύχθῃ ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ. Ἐτεροι διαλέξεις, ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸ κοινόν, θὰ συμπληρώσι ταυτοχρόνως τὴν πανεπιστημιακὴν δρᾶσιν, διαχετεύουσαι εἰς τὸ πλῆθος τὸ ἄριστον μέρος τοῦ ἡμετέρου πνεύματος καὶ τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν. Τὰ Πανεπιστήμια, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ὦσι πρὸ παντὸς κέντρα ἐργασίας, πρέπει νὰ ὦσιν ἐπίσης καὶ ἐστία φωτός. Δὲν πρέπει νὰ μένωσι κλειστὰ καὶ ἀκοινωνητά. Ἐπάναγκες εἶνε νὰ γινώσκωσι πάντες τί πράττουσι καὶ διατί ἐργάζονται· διότι μόνον ὁσάκις στηρίζονται ἐπὶ τῆς νοήμονος συμπαθείας τῶν ἐξωθι φίλων δύνανται ν' ἀποκτήσωσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐθνικὴν τελεσφόρον ἐνέργειαν.

Περαιτῶ ἐνταῦθα τὰς προκαταρκτικὰς νύξεις, τὰς ὁποίας ὄφειλον νὰ παράσχῃ ὑμῖν. Πρόκειται νῦν νὰ εἰσελθῆτε εἰς ἔτος ἐργῶδες. Εἰσελθετε μετὰ θάρρους καὶ μετὰ χαρᾶς. Θὰ συλλογίζησθε περὶ τῶν ὑμετέρων ἐξετάσεων· τὸ τοιοῦτο δὲν ἀπχωρεῖται· ἀλλὰ θὰ συλλογίζησθε καὶ περὶ τῶν ἀνωτέρων συμφερόντων, περὶ ὧν σὰς ἐλά-

λησα. Ἐργαζόμενοι διὰ ν' ἀποκτήσῃτε τὸ διπλωμά σας, θ' ἀναλογίζησθε ὅτι ἐργάζεσθε ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τοῦ πνευματῶς σας, ὑπὲρ τῆς ἀγαθῆς φήμης τῶν ἡμετέρων Πανεπιστημίων, καὶ ὅτι παρασκευάζετε διὰ τὴν ὑμέτεραν πατρίδα γενεὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ἀλήθειαν.

[A. Croiset, μετάφρασις Χ Α.]

Αἱ κατωτέρω «Ὀδοιπορικαὶ Ἀναμνήσεις» ἐλπίζομεν ὅτι θ' ἀναγνωσθῶσιν εὐχαρίστως. Ἐν ἀφελεῖ ἀφηγήσει παρέχουσι ἀκριβῆ σκιαγραφίαν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς δυτικῆς Εὐρώπης πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν καὶ κατοπτρίζουσι περαιτέρω ζωηρότατα τὴν μυστηριώδη καὶ ἄγνωστον Περσικὴν χώραν Σ. τ. Δ.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

1851—1862

Α'

Ἀπὸ Σύρου εἰς Μασσαλίαν. — Ὁ Ὀλλανδὸς συναξαριώτης. — Ὁ Χαρίλαος Τρικοῦπης φοιτητής. — Τὸ Λονδίνον καὶ ἡ Παγκόσμιος Ἐκθεσις. — Ὁ Ἕλληνας μαθητής. — Καλὴ ἀρχή. — Τὸ Μάντζεστερ κατὰ τὸ 1852. — Ὁ Θωμὰς Κούκ — 24 ὥραι ἐν Ἀθήναις. — Ἀναχωρήσις εἰς Περσίαν. — Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κόρου. — Ἐπιστάτης Ἑλληνικῆς καταγωγῆς. — Τὸ ὄρος Ἀραράτ.

Μετὰ ὀκταήμερον ἐκ Σύρου πλοῦν καὶ προσέγγισιν εἰς Μελίτην καὶ Λιβόρνον, ὃ «Ἑλλάσποντος» τῆς ἑταιρείας Rostand ἔφθασεν εἰς Μασσαλίαν τὴν 6 Μαΐου 1851. Εὐάρεστον δ' ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τὸν συναξαριώτην μου Βλάσιον Βαλτινὸν καὶ εἰς ἐμὲ ἢ ἐν τῷ λιμένι παρουσία πολλῶν ἑλληνικῶν ἱστιοφόρων, καὶ ἡ συνάντησις ἐπὶ τῆς προκομικῆς γνωρίμων πλοιάρχων καὶ Ἑλλήνων ναυτῶν.

Δύο ἡμέρας ἐμείναμεν εἰς τὴν ἀποικίαν τῶν Φωκαέων καὶ ἐγνωρίσαμεν πολλοὺς ἁμογενεῖς ἐκ τῶν τῆς ἀκμαζούσης παροικίας, ἧτις ἀπετέλεσε πάντοτε ἐν τῶν σεμνωμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μέχρις Ἀθηνῶν ἐταξιδεύσαμεν διὰ σιδηροδρόμου· ἐκεῖθεν δι' ἀμάξης εἰς Βαλεντίαν, ὅπου ἐπεβίβασθημεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Ροδανοῦ ἀτμόπλοιον διὰ Λυών. Τὴν τῆς ποταμοπλοίας ῥομαντικότητά ἐπηύξησεν ἡ εὐχάριστος συνάντησις μας μετὰ γέροντος Ὀλλανδοῦ φιλολόγου, ὅστις ἐξ Ἀλγερίας ἐπανήρχειτο εἰς Λαΐδεν καὶ ὅστις πλεῖστα ὅσα περὶ Ἑλλάδος καὶ τῆς νεωτέρας γλώσσης διετυνθάνετο. Ὁ εἰς πάντα ἐνήμερος Βαλτινὸς τὸν ἐπληροφόρησε τὰ δέοντα, ἐγὼ δέ, κατὰ παράκλησίν του, ἀπήγγειλα τὴν μάχιά μου Ἑλλήνων ῥητόρων καὶ ποιητῶν. Οὐδέποτε ἐλησμόνησα τὴν χαρὰν τοῦ Ὀλλανδοῦ ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς Ἑλληνικῆς φωνῆς, καθὼς καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ Βαλτινοῦ, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ πολυτιμότερον κειμήλιον.

Εἰς Λυών διενευκτερεύσαμεν· τὴν δ' ἐπιούσαν λίαν πρῶτ' ἐμετέθημεν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ἀτμόπλοιον. Μὲ τὴν εὐχάριστον συντροφίαν τοῦ Ὀλλανδοῦ καὶ τὴν γραφικότητα τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ, τὸ μέχρι Σαλὸν ταξίδιον μᾶς ἐφάνη βραχυτάτον. Ὁ φίλος μᾶς ἐβεβίβασεν, ὅτι τὸ προσεχὲς ἔτος ἔκαμεν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν πόλιν τοῦ Περικλέους. Ὅταν δὲ τὸν ἀπεχαιρέτισαμεν, μετὰ συγκινήσεως ἐπανέλαβε πολλάκις μετὰ τὴν Ἐράσμειον προφορὰν τὸ *χαιρε καὶ εὐ πράττειν*.

Ἀπὸ Σαλὸν διὰ ταχυδρομικῶν ἀμαξῶν ἐπροχωρήσαμεν εἰς Τοννὲρ καὶ ἐκεῖθεν διὰ σιδηροδρόμου εἰς Παρισίους. Πλέον τῶν τεσσάρων ἡμερῶν διήρκεσεν αὐτὸ τὸ ταξίδιον, ὅπερ σήμερον μὲ τὸ ταχὺ διέρχεται τις ἐντὸς 14 ὡρῶν, ἢ δὲ ἀκρίβης ἦτο τετραπλασία τῆς σημερινῆς πρώτης θέσεως.

Εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσάν ἐπέτριψα ἐπτὰ ἡμέρας· ἐπισκέφθην πᾶν ὅ,τι ἀξιόθεάτον· ἐγνωρίσα ἀρκετοὺς ἁμογενεῖς, ἐν οἷς καὶ τὸν Χαρίλαον Τρικοῦπην, τότε φοιτητὴν τῆς Νομικῆς σχολῆς. Ὅταν προσφάτως ἐπανεῖδον τὴν ὠραίαν τῆς περικαλοῦς καὶ ἵπποτικῆς Γαλλίας μεγαλόπολιν, ἔμεινα ἐκπληκτὸς μετὰ τὴν μεταβολὴν, τὴν βελτίωσιν καὶ τὸν καλλωπισμὸν ταύτης, συγκριτικῶς μετὰ τὸ ὅ,τι ἦτο κατὰ τὸ 1851. Πράγματι ὁ ἐξωραϊσμὸς τῶν πόλεων εἰς Εὐρώπην ἔλαβε μεγίστην ὄθησιν μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον· εἰς τὴν φιλόκαλον δὲ ταύτην τάσιν τὰ μέγιστα συνέτελεσαν αἱ ἀνακλύψεις χρυσοῦ εἰς Αὐστραλίαν καὶ Καλλιφορνίαν.

Διὰ Βουλάνης μετέβην εἰς Λονδίνον ἐντὸς 24 ὡρῶν. Ἐμείνα παρὰ συγγενῆσιν εἰς Finsburg Circus, ὅπου ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἀκμαζούσης καὶ πάντοτε βαρυσημάντου Ἑλληνικῆς ἀποικίας, ἧτις εἶναι τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸ καύχημα. Ἐκεῖ πλησίον εἰς London Wall ἦτο καὶ ἡ ἐκκλησία μας.

Τὸ μέγιστον συμβᾶν τῆς ἐποχῆς, τὸ ἀπορροφῶν τὴν προσοχὴν ἀπάντων, ἦτο ἡ Παγκόσμιος Ἐκθεσις τοῦ 1851 εἰς Hyde Park. Ἡτύχησα νὰ συναντήσω ἐντὸς τοῦ Κρυσταλλίνου Παλατίου τὸν φιλόμουσον πρίγκιπα Ἀλβέρτον τὸν προαγωγέα τῆς Ἐκθέσεως, καὶ πολλὰ ἄλλα μέλη τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας, καὶ ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ θαυμάσω τὴν καλλονὴν τῶν ἐκθεμάτων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν φίλου ἁμογενοῦς. Τὸ τῆς Ἑλλάδος διαμέρισμα, ἂν καὶ μικρὸν, ὅμως ἐπαξίως ἀντεπροσώπευε τὴν μικρὰν πατρίδα μας.

Διὰ τὴν καλητέραν ἐμάθησιν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης ἐδέησε νὰ εἰσελθῶ οἰκότροφος εἰς τὸ ἐν Totteridge Λύκειον τοῦ Κου Thorowgood. Ἡ διαμονὴ ἦτο εὐτυχῆς τῆς ζωῆς μου περιόδος· ὅλοι οἱ διδάσκαλοι ἑλληνομαθεῖς καὶ λάτρεις τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας· ὁ καιρὸς ἦπατο εὐά-

ρέστως· διότι καθ' ἡμέραν εἶχομεν συζητήσεις περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς νεωτέρας γλώσσης μας. Οἱ φίλοι τοῦ διευθυντοῦ ἤρχοντο πρὸς ἐπίσκεψιν διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν Ἕλληνα, καὶ πλειστακίς ἐδέησε νὰ διακόψω τὰς μελέτας μου, διὰ νὰ παρουσιασθῶ καὶ ἀναγνώσω ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἐκ τῶν ῥητόρων καὶ ποιητῶν διὰ ν' ἀκούσουν τὴν προφορὰν μου καὶ παραβάλλον αὐτὴν μετὰ τὴν τοῦ Ἐράσμου. Μέγα σέβας εἰδείκνυον οἱ ἐπισκέπται οὗτοι πρὸς τὸν θεῖον Πλάτωνα, μάλιστα δὲ εἰς τοὺς διαλόγους του, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν Κρίτωνα, περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου.

Ὁ ὠφέλιμος καὶ εὐάρεστος συνδυασμὸς τῆς σπουδῆς μετὰ τῆς γυμναστικῆς—γνώσις καὶ τέρψις—αἱ συχναὶ περιπατητικαὶ ἐκδρομαὶ εἰς τὰ περὶχωρα, αἱ ἐπισκέψεις εἰς στρατιωτικὰς ἐπιθεωρήσεις καὶ ἀγορὰς ἵππων (horse fairs) ἀποκατέστησαν τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διατριβὴν μου τόσῳ τερπνὴν καὶ ὠφέλιμον, ὥστε μετὰ λύπης μου ἤλθεν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ γραφεῖον εἰς Λονδίνον.

Τὸ εὐρυθμὸν σύστημα τῆς ἐργασίας εἰς τὸ Ἄστου καὶ ἡ θαυμαστὴ τάξις, ἐνεκα τῆς ὁποίας τόσαι μεγάλα ἐμπορικὰ καὶ τραπεζικὰ δόσοληψία διεξάγονται ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι, μοὶ ἔκαμον ἐντύπωσιν, ἣν οὐδέποτε θὰ λησμονήσω.

Ἡ εὐγένεια τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐργασίας ἡ προσήνεια τῶν μεσιτῶν καὶ ἐμπόρων ἦσαν λίαν ἐνθαρρυντικαὶ δι' ἐνα νεήλυδα καθὼς ἐμέ. Ὁ γέρον τραπεζίτης Brooks, ὅταν κατὰ πρῶτον τῷ παρουσίᾳ ὁμαθὸν συναλλαγματικῶν πρὸς ἐκτόκευσιν, αὐθορμήτως παρεχώρησεν $\frac{1}{4}\%$ ἐκ τοῦ τόκου, ἐξαίρετικῶς διὰ νὰ κάμω καλὴν ἀρχήν. Ὀλίγους μόνον μῆνας ἔμεινα εἰς Λονδίνον, ἀλλὰ πολλὰ καὶ καλὰ ἐδιδάχθην.

Κατὰ Μαῖον 1852 μετέβην εἰς τὸ ἐν Μάντζεστερ κατάστημα. Ὅποια διαφορὰ μετὰ τῆς σημερινῆς πόλεως καὶ ἐκείνης τοῦ 1852!! Τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια, ἅτινα σήμερον κοσμοῦσι τὴν πρωτεύουσάν τῆς βιομηχανίας, ἦσαν τότε ἀπλᾶ πεπαλαιωμένα οἰκοδομήματα· αἱ δὲ εὐρεῖαι ὁδοὶ τῆς σήμερον ἦσαν ἀτραποὶ καὶ στενωποὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἄνευ κινδύνου δὲν ἠδύνατό τις νὰ διέλθῃ. Τὸ συναλλακτήριον, ὅπερ σήμερον χωρεῖ πλέον τῶν 7000 ἀτόμων, ἦτο μικρὰ μόνον αἶθουσα, ἱκανὴ μόνον νὰ περιλάβῃ χιλίους συνδρομητὰς. Ἡ ἁμογενὴς παροικία εἶχε μικρὸν εὐκτήριον οἶκον πολὺ πλησίον τοῦ κέντρου τῆς πόλεως καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα ἦσαν ὀλίγα.

Μεγίστην ζῶην ἔδωκεν εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ Μάντζεστερ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐργασιῶν μετὰ τὴν Αὐστραλίαν, συνεπέειξ τῆς ἀνακλύψεως χρυσοῦ· διὰ τοῦτο οὐδὲν ἔπη-

ρεάσθη από την σοβαράν εμπορικήν κρίσιν του 1857· ἐξ ἐναντίας, κατὰ τὸ ἔτος αὐτό, ἐγένετο ἡ περιώνυμος Ἐκθεσίς τῶν Ἰθασουρῶν τῆς Τέχνης, εἰς ἣν ἐξετέθησαν χιλιάδες εἰκόνων ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ Ἀγγλῶν ζωγράφων. Τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα ἐδάνεισαν οἱ εὐγενεῖς εὐπατρίδαι Ἀγγλοὶ καθὼς καὶ τὰ Δημαρχεῖα τῶν πόλεων. Τὴν μοναδικὴν ταύτην συλλογὴν εἰκόνων ἤνοιξεν αὐτοπροσώπως ἡ Βασίλισσα Βικτωρία μετὰ τοῦ μουστραφοῦς συζύγου αὐτῆς καὶ τοῦ πρίγκιπος Φρειδερίκου τῆς Πρωσίας, τοῦ πατρὸς τῆς ἡμετέρας πριγκιπίσσης Σοφίας.

Ἐκ τῆς Ἐκθέσεως ταύτης ἀνεφάνη ὁ ἤδη παγκοσμίου φήμης Θωμᾶς Κούκ. Οὗτος ἦτο διδάσκαλος εἰς Κυριακὸν τι σχολεῖον καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Διεύθυνσιν σιδηροδρομικῆς τινας ἐταιρείας νὰ διαπραγματευθῆ περι μεταφορᾶς καὶ ἐπισκέψεως εἰς τὴν Ἐκθεσιν τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου του, περίπου 500. Ὁ Διευθυντὴς τῶν ἐπιτρότειν ἐννοικίασεν κατ' ἀποκοπὴν πέντε ἀμάξιας πληρώων εὐθὺς τὸν ναῦλον, καὶ ἐκεῖνος ἄς θέσῃ ὅσους περισσοτέρους ἐπιβάτας θελήσῃ ἐντὸς τοῦ νομίμου βάρους. Ὁ Κούκ ὑπελόγησεν, ὅτι οὕτω, μὲ μόνον τὸ ἡμισυ χρῆμα δι' ἕκαστον πρόσωπον, δύναται νὰ γείνη ἡ ἐκδρομὴ, καὶ ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἐν ταύτῃ ἀπέλαυσε καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκθεσιν σημαντικὴν ἐκπτώσιν ἐπὶ τῆς εισόδου καὶ ὠφελήθη ἀρκετά. Ἐκ τῆς ἀπετηρίας ταύτης ἐνθαρρυνθεὶς ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔργον τῶν ἐκδρομῶν, ὅπερ ἔφερον αὐτὸν εἰς τὴν σημερινὴν περιωπὴν.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1858 ἀνεχώρησα διὰ Περσίαν· ἡ χαρὰ τῆς προαγωγῆς ἠυξήθη ἀπὸ τὴν ἄδειαν ἣν ἔλαβον νὰ διαμείνω ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ἀθήνας. Ἄμα ὅμως ἐφθάσα εἰς Πειραιᾶ, μοὶ ἐκοινοποιήθη ἀπὸ τὸν Λουκᾶν Ράλλον ὅτι ἐμπορικὸι λόγοι προκαλοῦν τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Ταυρίδα. Μόνον 24 ὥρας εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν μου καὶ ἐπεσκέφθην τὰ Ἀνάκτορα καὶ τὴν Ἀκρόπολιν. — Ὁμολογουμένως ἡ ἀνάπτυξις καὶ ὁ καλλωπισμὸς τῆς πόλεως εἶναι καταπληκτικά, ἀλλὰ τὰ περίξ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀνεκτιμήτου βράχου δὲν ἔχουσιν ἀκόμη πολὺ τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὴν πρό τεσσαράκοντα ἔτων κατάστασιν.

Εἰς Κωνσταντινουπόλιν ὀλίγας μόνον ἡμέρας εἶχον καιρὸν νὰ διατρέψω, καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἐπεσκέφθην τὴν πρωτὴν καθ' ἣν ἀνεχώρουν διὰ Τραπεζοῦντα, ὅπου ἀνέμενον ὁ συνοδοιπόρος μου. Τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεώς μου ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ τὸ ρωσσικὸν διὰ τὰ παράλια τοῦ Καυκάσου, ὥστε δὲν εἶχον καιρὸν νὰ ἴδω πολλὰ ἐκ τῶν τῆς πρωτεύουσας τῶν Κομνηνῶν.

Εἰς Βατούμ ἐμείνε τὸ ἀτμόπλοιον ὀλόκληρον ἡμέραν, καίτοι ὀλιγίστους ἐπιβάτας ἀπεβί-

βασε καὶ ὀλιγίστα ἐμπορεύματα παρέλαβεν. Ὁ πλοίαρχος εὕρισκετο εἰς διηνεκεῖς συζητήσεις μετὰ τὸν Ῥώσσον ὑποπρόξενον· πράγματι ὁ λιμὴν τοῦ Βατούμ εἶναι μοναδικός, ἀσφαλῆς καὶ τὰ ὕδατα τόσον βαθύα, ὥστε καὶ τὰ μεγαλείτερα ἀτμόπλοια προσεγγίζουσιν εἰς τὴν προκυμαίαν. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἀτμοπλοίου ἔλεγον: «ὅταν θὰ πάρωμεν τὸ Βατούμ, θὰ τὸ καταστήσωμεν μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον λιμένα». Μετὰ εἰκοσιν ἔτη ἐπραγματοποιήθη ἡ πρόρρησις αὕτη.

Εἰς Πότι, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιδος, δὲν εὕρομεν εὐκαιρίαν νὰ προχωρήσωμεν εἰς Τυφλίδα, διότι τὸ μικρὸν ἀτμόπλοιον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰάσονος εἶχε πάθει βλάβην τινά, ὅθεν ἀπεβίβασθημεν εἰς Ῥεντούτ Καλέ ὁποῦ μετὰ ἐπίπνον ὁδοιπορίαν ἐφθάσαμεν εἰς Κιουταΐδα, τὴν πρωτεύουσάν τῆς Μιχαελίας. Ἐκεῖθεν διὰ ταχυδρομικῶν ἀμαξῶν εἰς Τυφλίδα, τὴν πρωτεύουσάν τῆς Γεωργίας καὶ ἔδραν τοῦ Ἀντιβασιλέως, ὅστις ἐτύγγχανε τότε νὰ εἶναι ὁ πρίγκηψ Βεριαντίσκης.

Συνοδοιπόρον ἐκ Τραπεζοῦντος εἶχόμεν Ἰταλὸν τινα γεωπόνον ἐκ Μιλάνου, ὅστις μετέβλινεν εἰς Νόνσχαν τοῦ Καυκάσου διὰ τὴν προμήθειαν ὕγιους σπόρου μεταξοσκωλήκων, καθὼς καὶ διὰ νὰ σπουδάσῃ τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας καὶ ἀναλύσεως τῶν Ἀρδεσινῶν μεταξίων ἀτινα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν χώραν τῶν Κιρκασίων προήγοντο. Μ' ὅλα ὅμως τὰ συστατικὰ ἀτινα εἶχεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Λομβαρδίας, μεγάλως δυσκολίας ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ του.

Διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν διαβατηρίων μας (μεγάλη αὐστηρότης καὶ ἐπιβλεψίς ἐπὶ τῶν ξένων ἐπεκράτει εἰς τὸν Καυκάσον) καὶ διὰ τὴν συναψιν ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ Γεωργιανῶν καὶ Ἀρμενίων ἐμπόρων, ἐδαπανήσαμεν ἑνδεκα ἡμέρας εἰς Τυφλίδα.

Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Γεωργιανιστὶ σημαίνει λουτρον, διότι ὑπάρχουν ἀρχαία μεταλλικὰ λουτρα. Ἡ πόλις εἶναι ἄσιατικὴ, ἀλλὰ ὠραία, διασχιζομένη ἀπὸ τὸν ποταμὸν Κύρον. Τὸ ὕδωρ αὐτοῦ εἶναι ἐφάμιλλον τοῦ Νεῖλου διὰ τὸ ὕγιον καὶ χωνευτικὸν καὶ συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐρωστίαν καὶ καλλονὴν τῶν κατοίκων, μάλιστα δὲ τῶν Γεωργιανῶν γυναικῶν. Συνέπεσε τότε ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀγίας Δωρεᾶς, ὁπότε τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Δυτικοῦ ἀρχιερέως ἡ μουσικὴ τῆς φρουρᾶς· καὶ ἔγινε μεγαλοπρεπὴς λιτανεὶα καὶ ἦτο θέαμα μοναδικὸν νὰ βλέπῃ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐνομομασιῶν τόσων φυλῶν καὶ ἐθνικοτήτων, Ῥώσσων, Γεωργιανῶν, Ἀρμενίων, Κιρκασίων, Τατάρων, Κοζάκων, Εὐρωπαϊῶν καὶ ὀλίγων Ἑλλήνων, ἐνταυτῶ δὲ καὶ τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν τῆς Καυκάσιας φυλῆς ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.

Τὴν ἐπομένην τῆς λιτανείας ταύτης οἱ φίλοι

μας Γεωργιανοὶ καὶ Ἀρμένιοι μᾶς ἐπροσκάλεσαν εἰς ἐξοχικὸν γεῦμα εἰς κήπον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κύρου. Ὑπὸ τὴν σκιὰν πολυφύλλου πελέας παρετέθη τράπεζα με ὠραία φαγητά, πρωτεύουσας τῆς ζακουσκας· ἐνῶ δὲ ἐπροσφέρετο ὁ ζωμός, ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ κήπου ἔφερε κἀνιστρα πλήρη φύλλων βόδων καὶ ἔρρανε τοὺς προσκεκλημένους. Συνδαιτυμόνας εἶχμεν τέσσαρας Ῥώσσους ἀξιωματικούς, οἵτινες ἠνδραγαθήσαν εἰς τὸν κατὰ Κιρκασίων πόλεμον καὶ οἵτινες, καθὼς ὄλοι οἱ Ῥώσσοι, κάλλιστα τὴν γαλλικὴν ἐγνώριζον καὶ εὐγενέστατα πρὸς ἡμᾶς ἐφέροισαν, διότι, ὡς εἶπον ἡμῖν, εἶχον τὴν καταγωγὴν ἀπὸ Ἑλλήνων τῆς Κριμαίας. Παραπλεύρως μου εἰς τὴν τράπεζαν εἶχον ἀξιωματικὸν τινα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις κάλλιστα τὴν ἀγγλικὴν ἐγνώριζε, καθὼς καὶ περσικὰ καὶ ἰνδικὰ, καὶ ὅστις κυρίως προσεπάθησε νὰ πληροφρηθῇ ἀπὸ ἐμὲ τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ Ἰταλοῦ γεωπόνου, διότι ἡ μελετωμένη ἐπίσκεψίς του εἰς τὰ ὄρη τῆς Κιρκασίας ἐξήγειρε τὴν περιέργειαν τοῦ Ἀντιβασιλέως. Τῷ εἶπον ὅτι ἐγίνωσκον, ὅτι ὁ σκοπὸς του ἦτο διὰ τὰ μεταξία τῆς Νόνχας καὶ ἐπειδὴ ἐνόησα τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τῷ εἶπον καὶ περὶ ἡμῶν, καὶ ὅτι ἡ διάβασίς μας εἶχεν ἀπλούστατον ἐμπορικὸν σκοπὸν. Ἀντιηλλάξαμεν ἐπισκεπτήρια καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Ἀντιβασιλέως δύναμαι νὰ ἀπευθύνωμαι δι' ὅτι ἤθελον λάβει ἀνάγκην. Ἦτο ὑπάλληλος τῆς μουσικῆς ἀστυνομίας

Χάρις εἰς τὸν ἡμογενὴ Ἰωάννην Λέλην κατέχοντα ἐπιφανὴ θέσιν κυβερνητικὴν, ἐφωδίασθημεν μὲ συστατικὰ πρὸς τοὺς διοικητὰς τοῦ Ἐριβᾶν καὶ Νακίτσεβᾶν καὶ ἀνεχωρήσαμεν διὰ Περσίαν. Πολὺ δύσκολον καὶ ἐπίπνον τὸ ταξεῖδιον αὐτό· ἀλλ' εὐτυχῶς εἰς τὸν τρίτον σταθμὸν συνέπεσεν ὁ ἐπιστάτης νὰ εἶναι ἑλληνικῆς ἐκ Κριμαίας καταγωγῆς, ὅστις ἐπέταξεν ἀπὸ τὴν χαρὰν του, ὅταν μᾶς ἐγνώρισε. Μᾶς περιποιήθη καὶ ἐφιλοξένησε καὶ ἔδωκε γενικὸν ἰδιαιτέρον συστατικὸν πρὸς ὅλους τοὺς σταθμάρχας, ὅπερ μᾶς ἐχρησίμευσε πλέον τοῦ ἐπισήμου.

Εἰς Ἐριβᾶν ἐμείναμεν ὀλίγας ὥρας πλέον τοῦ συνήθους διὰ νὰ θαυμάσωμεν τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ὄρους Ἀραράτ. Ὁ καιρὸς ἦτο ὠραῖος, ἀτμόσφαιρα διαυγεστάτη καὶ ἀληθῶς ἦτο θέαμα ἐξέχιστον νὰ βλέπῃ τις περὶξ τῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὄρους ἀναρίθμητα σμῆνη πτηνῶν τοῦ γένους τῶν λιθαδοπερδίκων.

Εἰς Νακίτσεβᾶν ὁ διοικητὴς διὰ νὰ τιμήσῃ τὴν ἐπίσημον συστατικὴν μας, διέταξε δύο Κοζάκους νὰ μὲ συντροφεύσουν μέχρι Τζούλφας, ὅπου εἶναι τὰ περσικὰ σύνορα. Διέβημεν ἐπὶ σχεδίας τὸν ποταμὸν καὶ μετὰ 18 ὥρων ἰππασίαν ἀφίχθημεν εἰς Ταυρίδα.

[Ἔπεται τὸ τέλος].

Λ. ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ

Παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» ὁ διακεκριμένος γεωπόνος, συγγραφεὺς τῶν «Γεωργικῶν» καὶ Διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀιδινίῳ Γεωργικῆς Σχολῆς κ. Ραϊνὸλλδος Δημητριάδης, ἀνέλαβεν ὅπως ἀπαξ τοῦ μηνὸς διὰ «Γεωργικῶν Ἐπιστολῶν» πραγματεῦται παντοῖα θέματα ἀναγόμενα εἰς τὴν γεωπονίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν γαλακτοκομίαν κλπ. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου νομίζομεν ὅτι ἀρίστα ἀναπαύομεθα πρὸς τὴν πολλαχόθεν ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἡ «Ἐθνικὴ Ἀγωγή» παρέχῃ χώρον εὐρύτερον εἰς δημοσίευσιν καὶ διάδοσιν γνώσεων πρακτικῶν καὶ κοινωφελῶν, σχετιζομένων πρὸς τὸν καθόλου σκοπὸν τῆς λαϊκῆς μορφώσεως, ὃν ἐπιδιώκει. Αἱ χαριέσταται «Γεωργικαὶ Ἐπιστολαὶ» τοῦ κ. Ρ. Δημητριάδου ἰδιαίτονως ἐνδιαφέρουσι τοὺς διδάσκοντας, οἵτινες ἐξ αὐτῶν δύναται ν' ἀντλήσωσιν ὕλην ἀφθονοῦν τερπνῆς ἄμα καὶ διδακτικῆς διδασκαλίας κατὰ τὰς ὥρας τῶν σχολικῶν περιπάτων.

Σ. τ. Δ.

ΓΕΩΡΓΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΑΡΟΥΡΑΙΟΙ

Ἐὰν ἡ σιτοφαγία ἀποτελῇ ἐν τῶν γνωρισμάτων τοῦ πολιτισμοῦ, βεβαίως ὁ ἀρουραῖος πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς εἰς ἐκ τῶν πλέον πολιτισμένων κατοίκων τῆς Θεσσαλίας. — Ὁ ἀρουραῖος δὲν εἶναι «ἐπιπόνησις» τῶν νεωτέρων χρόνων· ἦδη οἱ ἀρχαῖοι τὸν ἐγνώριζον καὶ ἐν ἐλλείψει γεωπόνων εἶχον ἀναθέσει τὴν καταδιδῶξιν του εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Βεβαίως ὁ μουσικὸς θεὸς δὲν κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ μνησθῆται τὸ ἄθλον τῆς ἐπιτηδεϊότητος εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν κατοικιδίων μυῶν οὔτε ν' ἀμαυρώνη τὰς δάφνας τῆς γαλῆς ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ, ἀλλὰ κατὰ τοῦ σιτοφαγοῦ ἀρουραίου ἐστρέφετο ἡ ὄργη του. — Δὲν ἦτο περιττὸν ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι οἱ ἀρουραῖοι ἦσαν γνωστοὶ καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, διότι τοῦτο μᾶς ἀπαλλάσσει τοῦ κόπου νὰ ἐρευνησώμεν περὶ τοῦ πόθεν ἔρχονται. Ἐν παρόδῳ μόνον ἀναφέρωμεν ὅτι εἰς ἄλλας χώρας οἱ ἀρουραῖοι ἐνίοτε μεταναστεύουσι καὶ ἔρχονται ὡς ἐπιδρονεῖς διανύοντες μεγάλας ἀποστάσεις καὶ διαβαίνοντες ποταμούς καὶ ἄλλα ἐμπόδια. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰ συγγενῆ εἶδη μεγάλων καὶ μικρῶν μυῶν καὶ τῶν οἰκῶν, τῶν ὑπονόμων καὶ τῶν ἀγρῶν, ταῦτα εἶναι γνωστά ὡς ταξειδιῶται καὶ μετανάσται ἐξ ἐπαγγέλματος. — Ὁ γίγας τῆς παρείας, ὁ νῦν κοινῶς λεγόμενος ποντικὸς τῶν ὑπονόμων, ὠνομάζετο ἄλλοτε κατ' ἐξοχὴν ὁ «Ποντικὸς μῦς», διότι πρό τινων αἰῶνων μετενάστευσε διὰ πρώτην φοράν ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς πατρίδος του, ἀφίκετο δὲ αἰσίως διὰ μέσου τῆς Ῥωσίας καὶ τῶν Ποντοπόρων πλοίων τῆς Μαύρης θαλάσσης εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Ἦδη τὸ ζῶον τοῦτο ἐξεπολιτίσθη μετ' ἡμῶν καὶ ἐκτός τῶν ἰστιοφόρων μεταχειρίζεται — time is money — τὰ ἀτμόπλοια διὰ τὰ μακρινὰ του ταξεί-

δια. — Δὲν γνωρίζομεν εἴαν οἱ ποντικοὶ οὔτοι ἔχωσι διαρκῆς εἰσιτήριον, πληροφορούμεθα ὅμως ὅτι ἐπιθεωροῦσι, τίς εἶδε μέσῳ τίνων ἐπιτροπῶν, τὰ πλοῖα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀντοχὴν των καὶ ἐν περιπτώσει ἀποδοκιμασίας ἐγκαταλείπουσιν ἐπιδεικτικῶς σχεδὸν καὶ σύσσωμοι τὸ καράβι. — Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ θαυμάσιον ἐνστικτὸν τοῦ ζώου καὶ θεωροῦσιν ὡς κακὸν οἰωνὸν τὴν ἐξοδὸν τῶν ποντικῶν ἐκ τοῦ πλοίου. Ἄλλ' ἔάν ὁ ποντικός τοῦ Πόντου καὶ ὁ μικρὸς κατοικίδιος μῦς τρώγοσι καὶ «μαγαρίζουν» τὸν σίτον ἐντὸς τῶν πλοίων καὶ ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν, ὁ ἀρουραῖος εἶναι ἄλλο εἶδος ταραχῆς.

*

Ἐν πρώτοις ὅμως πρέπει νὰ διασαφήσωμεν ὅτι ὁ ἀρουραῖος δὲν εἶναι ὁ μόνος κάτοικος τῶν ἀγρῶν. Ὑπάρχει περίπου μία δωδεκάς εἰδῶν μικρῶν τρωκτικῶν, τὰ ὁποῖα κατοικοῦσι πλησίον τῶν ἀρουραίων εἰς τοὺς ἀγρούς. Ὁ χωρικός κοινῶς τὰ ὀνομάζει ποντίκια μὲ οὐράν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν «ἡμέτερον» ἀρουραῖον, ὅστις μεταξὺ τῶν πολλῶν χαρακτηρισμάτων του ἔχει καὶ τὸ χάρισμα βραχειάς καὶ τριχωτῆς οὐράς, δι' ὃ καλεῖται καὶ «κολοβὸ ποντίκι». Μεταξὺ τῶν μὴ ἀρουραίων ἀξιολογήσιμος εἶναι ὁ δασικός μῦς, ὅστις, ἀν δὲν πολλαπλασιάζεται εἰς βαθμὸν σκανδαλώδη ὡς ὁ ἀρουραῖος καὶ δὲν τρώγει ὅσον αὐτός, ἔχει πνεῦμα ἀποταμιευτικὸν καὶ περιμαζεύει τοὺς στάχυς, τοὺς στεγνώνει, τοὺς ἀλωνίζει καὶ τέλος ἀποθηκεύει τὸν καρπὸν ἕτοιμον εἰς μεγάλους σωρούς, οὗς ἀνακαλύπτουσιν οἱ πτωχοὶ σταχυοσυλλέται ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῶν φύλλων καὶ γερρίζουσι σάκκους καὶ σακκίδια. — Μάλιστα οἱ μῦες οὔτοι ἔσχον τὴν φαεινὴν ἰδέαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1897 νὰ θερίσωσι τὰ σπαρτὰ τῶν μῆπω παλινοσπησάντων Θεσσαλῶν, οἱ δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος παλινοστήσαντες εὗρον ὅπως δῆποτε λόγου ἄξια ποσὰ σίτου θερισμένα καὶ ἀποθηκευμένα ὑπὸ τῶν μυῶν τούτων. Ὑπάρχουσι μικρὰ ζώδια, κοινῶς μωσχοπόντικοι καλούμενοι, οἷτινες κυρίως δὲν εἶναι τρωκτικά, ἀλλὰ ἀρπακτικά θηρία. Ὁ μωσχοπόντικος, ὅστις ἔχει τὰ πρωτεῖα τῆς μικρότητος μεταξὺ ὄλων τῶν θηλαστικῶν τῆς ὑψηλοῦ, καίτοι κατὰ τὸ ἦμισυ μικρότερος τοῦ ἀρουραίου ἐπιπίπτει κατ' αὐτοῦ ὡς τίγρις κατ' ἐλέφαντος καὶ δι' ἀποφασιστικοῦ δῆγματος εἰς τὸν τράχηλον ἢ εἰς τὸν λάρυγγα καταστρέφει τὸν ἀρουραῖον καὶ ὀργιάζει ἔπειτα ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ.

Ἄς ἀφήσωμεν τοὺς μὴ ἀρουραίους μῦς καὶ ἄς ριψώμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀρουραίων, τῶν γνησίων τούτων ἀντικαταστατῶν τῶν ἀκρίδων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐρήμωσιν καὶ δυστυχίαν ἣν διασπείρουσιν ἀνὰ τὰς ἐξοχάς. — Ἄς παρακολουθῶ-

σωμεν ἐν ἄροτρον, ὅπερ τκάπτει τὴν αὐλακὰ του παραπλευρῶς ἐνὸς ὑψώματος πεπληρωμένου ὑπὸ ὀπῶν ἀρουραίων δίκην ἰσθμίου. — Ἰδοῦ, ὁ κύων μας φερμάρει, προσέξτε, βάθος ἐτοίμη, ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρότρου ἀναδεδυμένου χρώματος ἐκπηδῶσι δύο ἀρουραῖοι καὶ συλλαμβάνονται ἀμφοτέρωθεν ἐντὸς τῆς αὐλακῆς. Εἶναι ζευγὸς διακρινόμεν τὴν βραχειάν, χονδρὴν κεφαλὴν μὲ ἀποφασιστικὸς ἀπαστράπτοντας ὀφθαλμούς, τὸ τρίχωμα ἐπεκτείνεται καὶ μέχρι τῆς βραχυτάτης οὐράς καὶ ἔχει ἀντὶ τοῦ μονοτάνου μολυβδίνου χρώματος τῶν κατοικιδίων μυῶν ἀποχρώσεις ζωηροτέρας μὲ τόνους θερμότερους, ὑποκιτρίνους καὶ τεφρώδεις. — Πρὸ πάντων μᾶς κάμνει ἐντύπωσιν ὅτι οἱ ἀρουραῖοι δὲν ἔχουσι τὴν χαρακτηριστικὴν πασίγνωστον καὶ ἔμετον προκαλοῦσαν ὁσμὴν τῶν κοινῶν μυῶν. Καὶ ἐν τῷ κλωβῷ συντηρούμενοι δὲν ἀναπτύσσουσι δυσοσμῖαν διάφορον ἐκείνης τοῦ οὐρου τῶν κοινῶν. Ἄλλ' ἢ ἐν κλωβῷ ἐκτροφή των χάριν πειραματισμοῦ δὲν στέφεται ὑπὸ ἐπιτυχίας μ' ὅλην τὴν ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν τῶν τροφῶν ὃ εἰς ἀποθνήσκαι κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ οἱ ἐπιζῶντες καταλαμβάνονται ὑπὸ τῆς μανίας νὰ τρώγοσι τοὺς τεθνεῶτας. — Ὁ ἀρουραῖος ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην καθαριότητος. Ὄλον ἐκκαθαίνεται εἰς τὸ ν' ἀλλάσσει τὴν στρωμνὴν τῆς φωλεᾶς του καὶ νὰ τὴν ἀντικαθίσταξ διὰ ξηρῶν χόρτων λεπτῶν καὶ στεγνῶν.

*

Κυρίως ὁ ἀρουραῖος διακρίνεται τῶν λοιπῶν ἀγροτικῶν καὶ δασικῶν μυῶν διὰ τῶν ἠθῶν του, τῆς ἀκριβοῦς καθαρότητός του καὶ διὰ τῆς ἰδιορυθμοῦ διαίτης του. Μόνον ἐξαιρετικῶς γίνεται παμφάγον ζῶον, δηλ. ἐν ὥρᾳ τῆς ὀριμάνσεως τῶν σταχυῶν καὶ τὸν χειμῶνα, ὅτε τὰ σπαρτὰ καὶ τὰ ἄγρια χόρτα κιτρινοφυλλίζου ἡμιμαραμμένα ἐκ τοῦ ψύχους, καὶ ὡς λέγουσιν οἱ βλαχοποιμένες εἰς τὸ λῖαν ἐκφραστικὸν ἰδίωμα των «φαρμακωμένα ἀπὸ τὸ κρύο», παρκατεῖται ἐκ τῆς χορτοφαγικῆς διαίτης.

Μόλις ὅμως αἱ πρῶται θερμαὶ ἐαριναὶ βροχαὶ «γλυκάνουν τὸν τόπον», γίνεται ὀριστικῶς χορτοφάγος. Δὲν τρώγει πλέον ὅ,τι εὕρσκει, ἀλλὰ βόσκει, βόσκει ὅπως τὸ προβάτον, ὅπως ἡ ἀγελάς τὰ χόρτα καὶ τὰ χλωρὰ σπαρτὰ. Μάλιστα, ὁ ἀρουραῖος ὑπὸ μορφὴν ποντικῶν κρύπτει ψυχὴν προβάτου ἢ τοῦλάχιστον ψυχὴν λαγοῦ ἢ κοινίλου, τότε ἡ κόπρος του λαμβάνει τὴν ἀθῶαν ἐκείνην ὁσμὴν τῆς φουσκῆς τῶν ποιμνιοστασιῶν, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἢ σὰρξ του πρέπει νὰ μὴ διαφέρῃ οὐσιωδῶς τῆς τῶν λοιπῶν χορτοφάγων ζῶων, καὶ διὰ τοῦτο φέρ' εἰπεῖν ἡ γάττα μου, ἡ ὁποία ἐπιτηδεύεται ἀριστοκρατικῶς ἀρχαῖς καὶ δὲν τρώγει τοὺς κατοικίδιους μῦς, οὗς συλλαμβάνει χάριν διασκεδᾶ-

σεως, τρώγει ἐν τούτοις τοὺς αἰχμαλώτους ἀρουραίους. Ἄλλὰ καὶ τὸν χειμῶνα ἀκόμη ὁ ἀρουραῖος τρέφεται ἐκ χόρτων τῆς ὥρας, διότι κυρίως δὲν ἀποθηκεύει τροφήν πρὸ τοῦ χειμῶνος, καὶ ὅλαι αἱ ἀτελεύτητοι μετακομίσεις του συνίστανται εἰς συλλογὴν τροφῆς τῆς ὥρας διὰ τὰ τέκνα του καὶ ὕλικὰ στρωμνῆς.

Ἐν τούτοις κατὰ τοὺς χειμερινούς μῆνας, ὅταν ἐμπορῇ νὰ ἐπιτύχη ὅλως τυχαίως δηλαδὴ ἓνα λησμονημένον στάχυον, τὸν βροκανίζει εὐχαρίστως, καὶ τοῦτο τὸ λέγομεν οὐχὶ τυχαίως, διότι τὸ φέρει ἢ φορὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ διότι εἶναι φαινόμενον ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν καταδίωξίν του. Διότι μόνον κατὰ τοὺς χειμερινούς μῆνας, ὅτε ἡ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ πάγου κιτρινοφυλλίζουσα χλόη εἶναι τροφή κακὴ καὶ ψυχρὰ, καταδέχεται νὰ ἐγγίσῃ τὸν δηλητηριασμένον σίτον, ἐν τῷ σερβίρουν οἱ γεωργοὶ πρὸς ἐξόντωσίν του, ἐντὸς τῶν ὀπῶν του. Βραδύτερον, ὅτε δηλαδὴ ἡ γῆ ὑπὸ τὰ πρῶτα φιλήματα τοῦ ἐαρινοῦ ἡλίου παράγει νέαν χλόην, ὁ ἀρουραῖος δὲν καταδέχεται πλέον τὸν εἰς τὰς ὀπάς ῥιπτώμενον σίτον, ἢ ἔχει τὴν παράλογον ἀξίωσιν νὰ τοῦ σερβίρωμεν τοιοῦτον καθαρὰ καθαρὰ ἐπὶ δεσμιδος χλωρῶν φύλλων, ὡς ἡμεῖς ἐδῶ συνηθίζομεν εἰς τὰς ἐκδρομάς νὰ σερβίρωμεν τοὺς ὀβελίας ἀμνούς ἐπὶ κλάδων πλατάνου. Εἶναι δὲ ἡ ἀξίωσις του αὕτη κατὰ τοῦτο παράλογος, ὅτι ὁ τοιοῦτος τρόπος παραθέσεως τοῦ δηλητηριασμένου δεῖπνου ἐν ὑπαίθρῳ ἐκθέτει εἰς προφανῆ κίνδυνον τὰ κατοικίδια ζῶα. Λοιπὸν, ὡ γεωργοὶ, οἷτινες ἐπιθυμεῖτε νὰ παραθέσητε δεῖπνα Ἐκάτης εἰς τοὺς ἀρουραίους τῶν ἀγρῶν σας, ἐκλέξατε ὡς κατάλληλον ἐποχὴν τὸν χειμῶνα. Ἰδίως ὅταν προμηνύηται χιῶν, ἢ ψυχολογικὴ στιγμή ἐγγίζει, θέσατε τὸν δηλητηριασμένον σίτον ἐντὸς τῶν ὀπῶν, καὶ ἰδίως ἐντὸς τῶν ὀπῶν εἰς τοὺς ὄχθους καὶ τὰ μικρὰ ὑψώματα, περίξ τῶν ἀγρῶν ἐνθα καταφεύγει ὁ μικρὸς βιοπαλαιστής διὰ ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τῆς πλημμύρας ἐκ τῶν βροχῶν. Τὰς ὀπάς κλείσατε ἀμέσως διὰ τῆς πτέρνης καὶ οὕτω μὲ 5-6 ὀκάδας δηλητηριασμένου σίτου ἐξυπηρετεῖται ὀλόκληρον στρέμμα.

*

Κυρίως δὲν δύναται τις νὰ ὀμιλῇ περὶ στρεμμάτων, διότι, ὡς ἔνω εἶπομεν, οἱ ἀρουραῖοι συγκεντρύνονται τὸν χειμῶνα εἰς τὰ ὑψώματα, ὅθεν δεσπόζουσι τῆς ὀμβρολουστοῦ πεδιάδος, ἐκεῖ ἢ ὀδῶσι δύναται νὰ εἶναι γενναιοτέρα, μάλιστα δύναται νὰ φραχθῶσιν αἱ ὀπαὶ διὰ βώλου γῆς ἢ διὰ λίθου, ὥστε νὰ φέγγῃ ὀλίγον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐκεῖ ὅπου εἶναι τὸ δηλητήριο, αἱ δὲ ἄλλαι ὀπαὶ νὰ κλείωνται ἐντελῶς. Πλὴν προσέξατε καλῶς νὰ τεθῇ τὸ δηλητήριο βαθέως, καὶ μὴ μεταχειρίζεσθε σίτον περιέχοντα ὑπερβολικὴν ὀδῶν δηλητηρίου.

Καὶ ἰδοῦ διατί: ὁ θνήσκων ἀρουραῖος πολλάκις αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἀέρος καὶ ἐξέρχεται τῆς φωλεᾶς του, καὶ τὸ πτώμα του εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πολυκρήμων ἐχθρῶν του, οἷτινες ὀνομάζονται οὔτως, ἐνῶ κατ' οὐσίαν εἶναι φίλοι του, δηλαδὴ τὸν ἀγαπῶσιν ὅπως ὁ ἄνθρωπος «ἀγαπᾷ» τὴν μπεκάτσαν. Ἄλλ' εἴτε φίλοι του εἶναι εἴτε ἐχθροὶ του ἡ γλαυξ, ἡ ἀλώπηξ, ὁ τσάκκαλος καὶ πρὸ πάντων ὁ κακὸς του δαίμων ἡ νυφίτσα, ὅταν τὰ ζῶα ταῦτα συλλάβωσιν τὸν νωθρῶς ἔρποντα καὶ κοιλοπονοῦντα δηλητηριασμένον ἀρουραῖον καὶ τὸν φάγωσι, γίνονται ἐνίοτε θύματα καὶ ταῦτα, δηλ. ὅταν ἡ ὀδῶσις τοῦ δηλητηρίου ὑπὴρξεν ὑπερβολικῆ. Ἄλλ' ὅταν ἡ ὀδῶσις εἶναι μικρά, τὰ ζῶα ταῦτα, δηλ. οἱ καλλήτεροι σύμμαχοί μας, ἀποφεύγουσι τὸν κίνδυνον τὸσῶ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἀπαλλάσσονται τῶν ἀσθενῶν ὀδῶσεων δηλητηρίου διὰ τῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς ἐμοῦσι κατὰ βούλησιν. Ἄλλως τε οἱ ὄφεις καὶ τὰ κουναβοειδῆ ἀρπακτικά κυρίως δὲν τρώγουσι πτώματα. Οἱ ὄφεις εἰσέρχονται ἠρέμα εἰς τὰς ὀπάς των καὶ τρώγουσι τοὺς νεογεννήτους.

Ἦδη, προκειμένου περὶ δηλητηρίων, ἀφίνομεν κατὰ μέρος τὴν τόσον ἐπικίνδυνον στρουχίνην καὶ ἀποτενιόμεθα εἰς τὸ κλασικὸν ποντικοφάρμακον, τὸ ὁποῖον οἱ κοινοὶ θνητοὶ ὀνομάζουσι καὶ γράφουσιν ἀρσενικόν, ἐνῶ οἱ χημικοὶ τὸ γράφουσιν As_2O_3 καὶ προσφέρουσιν «ἀρσενιωδὲς ὀξύ». Λοιπὸν λάβετε ἐξ αὐτοῦ, ἀφου ζήτησθε προηγουμένως τὴν ἄδειαν τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν, τρίψατέ το ἐπιμελῶς, ἐάν δὲν προτιμάτε νὰ τὸ προμηθευθῆτε ἤδη ὡς ἄχνην ἢ λεπτοτριμμένον, διαλύσατέ το ἐν ὕδατι. εἶναι σῶμα λίαν δυσδιάλυτον καὶ χρειάζονται σχεδὸν 100 ὀκάδες ὕδατος ψυχροῦ διὰ νὰ διαλυθῇ μία ὀκά ἀρσενικοῦ. Ἐντὸς τοῦ ὕγρου τούτου ῥίπτετε σίτον καὶ τὸν ἀφίνετε 2-3 ὥρας, μεθ' ὃ τὸν ἐξάγετε καὶ τὸν ἀφίνετε ἐν σωρῷ ἕνα ἀπορροφήση τελείως τὸ ὕγρον. Ἦτοι μὲ μίαν ὀκᾶν ἀρσενικοῦ εἰς κόβιν γίνονται 100 ὀκάδες διαλύσεως, καὶ μὲ 100 ὀκάδας διαλύσεως βρέχονται 800 ὀκάδες σίτου δηλητηριασμένου, ἢ ἕως 500 ὀκάδες βρόμης δηλητηριασμένης, καὶ μὲ 500 ἕως 800 ὀκάδας σίτου ἢ βρόμης ἐφοδιάζετε ἕκτασιν γῆς 100 στρεμμάτων τὸ ἐλάχιστον.

Τὸ ἀρσενιωδὲς ὀξύ δὲν εἶναι πολὺ ἀκριβὸν, ἢ δὲ ἐργασία τῆς διανομῆς του εἶναι ὀλίγη σχετικῶς, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ γεωργὸς δὲν ἔχει μάλιστα ἄλλην ἐργασίαν. Τώρα μένει ἐν ζήτημα, τὸ τοῦ κινδύνου ἐν παρέχει ἢ χρῆσις δηλητηρίου εἰς χεῖρας ἀδῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦτο εἶναι ἀρκούντως σοβρὸν, διότι ἡ Ἑλλάς συγκαταλέγεται εἰς εἴτε εἰς τὴν χορείαν ἐκείνων τῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας δὲν κέκτηται ἐκάστη ἐπαρχία τὸ γεωπονικὸν της γραφεῖον, πρὸς παροχὴν τῶν

ἀπαιτουμένων πληροφοριών. Ἀμέσως θέλουν ὅλοι γεωργικούς σταθμούς καὶ ἀγροκήπια, δαπανηρὰ τὴν συντήρησιν, καὶ ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα δὲν γίνονται διὰ μαγικῆς βάρθου ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ μόνῃ, ἀλλὰ συνεπέα πολλῶν δαπανῶν καὶ μὲ πολὺ προσωπικόν, διὰ ταῦτα . . . δὲν ὑπάρχουν εἰσέτι τὰ τόσον οἰκονομικὰ ἐπαρχιακὰ γεωποινικὰ γραφεῖα πρὸς παροχὴν πληροφοριῶν ἐν ὧρα ἀνάγκης. Τέλος πάντων ἄς προσπαθήσωμεν ν' ἀντικαταστήσωμεν τὴν ἔλλειψιν ταύτην διὰ τοῦ ἐξῆς ἀποφθέγματος.

«Πᾶς ἄνθρωπος, ὅστις διαχειρίζεται ἀρσενιῶδες ὄξύ καὶ δὲν ἔχει εἰς τὰ θυλάκιά του ὀσίν τινά κεκαυμένης μαγνησίας (magnesia usta), εἶναι . . . μοιρολάτρης τοῦ χειροτέρου εἶδους».

Τὸ φάρμακον τοῦτο εἶναι εὖνον καὶ ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ φαρμακεία, ἀποτελεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελεσματικὸν ἀντιφάρμακον κατὰ τῶν τοιούτου εἶδους δηλητηριάσεων ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ λαμβάνηται εἰς τὸ πρῶτον κρούσμα κοψίματος, διότι, καθ' ὃ λέγουσιν ἡ χημεία καὶ αἱ χημείαι, σηματοποιεῖ ἐντὸς τοῦ στομάχου μετὰ τοῦ ἀρσενικοῦ ἀδιάλυτον ἔνωσιν.

*

Ἐκείνη βεβαίως καὶ ἄλλοι τρόποι ἐξοπτώσεως τοῦ ἀρouraίου, οἷον ὃ διὰ διθειούχου ἀνθρακος δηλητηριασμός τῆς ἀτμοσφαιρας τῶν ὀπῶν του. Οἱ περὶ ὧν πρόκειται δηλητηριώδεις ἀτμοὶ ἔχουσι τὴν φρικώδη ὀσμὴν ἣν ἔχει, — συγγνώμην, δὲν γνωρίζω πῶς νὰ τὸ χαρακτηρισίσω ἄλλως, — τὸ σεσηπὸς λάχανον καὶ ἄλλα τινὰ ἀέρια. . . Ἀλλ' αἱ ἀκάθαρτοι αὐταὶ μέθοδοι ἐναντίον τοῦ μικροῦ καθαρωτάτου βιοπαλαιστοῦ (ὃ τοῦ θριάμβου τῆς χημείας!) δὲν εἶναι τῆς ἐποχῆς καὶ ἀναβάλλομεν τὸ θέμα εἰς εὐθεωτέραν περίστασιν. Τῆς ἐποχῆς ὅμως εἶναι ἡ διὰ ψυχρολογίας ἐξαφάνισις τοῦ ἀρouraίου. Πράγμα ἀπλοῦστατον. Λάβε τριάκοντα κάρρα, θέσε εἰς ἕκαστον ἀνά ἐν μέγα βαρέλιον ὕδατος τῶν 400 ὀκάδων, λάβε καὶ μίαν ἀντλίαν καὶ ἀφοῦ τὰ πληρώσης ὕδατος, ἐκστράτευσον εἰς τὸ μέρος ἔνθα οἱ ἀρouraῖοι ἔχουσι διάτρητον τὸ ἔδαφος καὶ ἐκκένωσον τὸ ὕδωρ εἰς τὰς ὀπὰς. Πολλοὶ ἀρouraῖοι θὰ ἐξέλθωσι τῶν ὀπῶν διὰ ν' ἀποφύγωσι τὴν ψυχρολογίαν καὶ ὑπολείπονται μόνον κύνες καὶ ῥοπαλοφόροι ἄνδρες διὰ νὰ τοὺς φονεύσουν. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως δὲν εἶναι τόσον οἰκονομικόν, ἐὰν συγκρίνωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν θυμάτων πρὸς τὴν γινόμενην χρηματικὴν δαπάνην.

Μένει τέλος νὰ ἐξετάσωμεν πόθεν ἔρχονται τόσα ἀναριθμητὰ πλήθη ἀρouraίων, ἀφοῦ, ὡς ἄνω εἶπομεν, ταῦτα δὲν μᾶς ἔρχονται διὰ μεταναστεύσεων.

Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται ἀπλοῦστατα ἐκ τῆς καταπληκτικῆς γονιμότητος τῶν μικρῶν τούτων τρωκτικῶν ἀφ' ἐνός καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν φυσικῶν ἐχθρῶν των. Δὲν εἶναι μόνον οἱ ὄφεις,

αἱ γλαῦκες, αἱ ἀλώπεκες, οἱ θῶες καὶ τόσα ἄλλα τετράποδα καὶ πτηνὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ μικροβία. Ὁ τύφος τῶν μυῶν, ὀφειλόμενος εἰς νοσογόνον μικροβίον, καὶ πλείσται ἄλλαι ἐπιδημιαὶ ὀφειλόμεναι εἰς ἀγνωστα αἷτια, αἱ πολυμορφία καὶ ἐν γένει αἱ κακοκίρια, ἔρχονται συνήθως ὡς ἀντιστήκωμα τῆς φυσικῆς γονιμότητος, καὶ οὕτω βλέπομεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν νὰ ὑπάρχωσιν οἱ ἀρouraῖοι σχεδὸν ἀπαρτήρητοι καὶ χωρὶς νὰ προξενῶσι λόγου ἀξίας ζημίας· ὅταν ὅμως βοηθούμενοι ὑπὸ εὐνοϊκοῦ καιροῦ πληθύνωνται εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ μὴ ἐπαρκέσωσιν οἱ φυσικοὶ ἐχθροὶ των, καταστρέφεται ἡ ἰσορροπία καὶ χρειάζονται μῆνες δλόκληροι ἕως ὅτου καὶ οὗτοι αὐξήσωσι τόσον πολὺ, ὥστε νὰ ὑπερβῆ ἡ κατανάλωσις τὴν παραγωγὴν, δηλ. τὸν φυσικὸν πολλαπλασιασμόν.

Πρὸ ἐτῶν ἡ Κυβέρνησις ἔχει μετακαλέσει ἐκ Γερμανίας τὸν κ. Λεοφλέρ, σοφὸν μικροβιολόγον, ὅστις ἐφήρμωσε τὴν μέθοδόν του νὰ ἐμβολιάζη εἰς τοὺς ἀρouraίους ἐπιδημιῶν «τὸν τύφον» δυστυχῶς αὕτη, καίτοι ἐφαρμοσθεῖσα ἔκτοτε μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας εἰς διαφόρους χώρας, δὲν ἐπέτυχε παρ' ἡμῖν ἐξ ἴσου, διότι φαίνεται ὅτι εἰς κλίμα σχετικῶς ζηρὸν ὡς τὸ ἡμέτερον ἡ ἐπιδημία δὲν εἶναι τόσο μεταδοτικὴ.

Ἐν συνόλω ὅμως ὀφείλομεν νὰ ἠμολογήσωμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κατῴρθωσε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς λέοντας καὶ τὰς ἄρκτους, πολὺ ὀλίγα κατῴρθωσε μέχρι σήμερα κατὰ τοῦ μικροσκοπικοῦ συναγωνιστοῦ του, ὅστις τοῦ τρώγει τὰ σπαρτά, καὶ δὲν ἔχουσι ἐντελῶς ἄδικον οἱ χωρικοὶ ἀφιέμενοι εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τοῦ ἀρouraίου.

P. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ΤΑ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Η ΠΛΑΝΗ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

— Σ' ἀφίνω γειά, μαννούλά μου, σ' ἀφίνω γειά πατέρα, ἔχετε γειά, ἀδερφάκια μου, καὶ σεῖς ξαθερροπούλαις! Ὅα φύγω, θὰ ξενιτευτῶ, θὰ πάω μακριὰ στὰ ξένα! Ὅα φύγω, μάννα, καὶ θάρῃθ, καὶ μὴν πολυλοπιέσαι! Ἀπὸ τὰ ξένα, ὅπου βρεθῶ, μηνύματα σοῦ στέλνω. Μὲ τὴν ἄνοιξη, τὴν πύχνην τοῦ χειμῶνα, καὶ μὲ τ' ἀστέρια τ' Οὐρανοῦ, τὰ ῥόδα τοῦ Μαῖου. Ὅα νὰ σοῦ στέλνω μάλαμα, θὰ νὰ σοῦ στέλνω ἀσῆμι, Ὅα νὰ σοῦ στέλνω πράματα π' οὐδὲ τὰ συλλογιέσαι! — Παιδί μου, πάανε στὸ καλὸ, κι' ὅλοι οἱ Ἅγιοι κοντὰ σου. Καὶ τῆς μαννούλας σου ἡ εὐχὴ νᾶνε γιὰ φυλαχτὸ σου, Νὰ μὴ σε πιάνη βᾶσκαμα, καὶ τὸ κακὸ τὸ μάτι! Θυμήσου με, παιδάκι μου, κ' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου, Μὴ σε πλανήσῃ ἡ ξενιτεία, καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃς! — Κάλλια, μαννούλά μου, γλυκειά, κάλλια νὰ σκάσω πρῶτα, Παρὰ νὰ μὴ σὰς θυμηθῶ στὰ ἔρημα τὰ ξένα! Δώδεκα χρόνια πέρασαν, καὶ δεκαπέντε μῆνες, Καρδία δὲν τὸν εἶδανε, ναῦται δὲν τὸν ἔφερον. . . Πρῶτο φιλή, ἀναστένανε, — δεῦτερο, τὸν πλανάει, — Τρίτο φιλή φαρμακερὸ, τὴ μάννα λησμονάει.

ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΑΙ ΚΟΥΚΛΑΙ ΩΣ ΜΕΣΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ἡ χρησιμοποίησις τῆς κούκλας ὡς μέσου διδασκαλίας καθιερώθη ἤδη εἰς τινὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς Νέας Ὑόρκης. Αἱ κούκλαι, ὧν γίνεται χρῆσις, εἶνε μορφαὶ ζωγραφισμέναι ἐπὶ χαρτίου, αἰτινες ἀποκόπτονται καὶ κολλῶνται ἐπάνω εἰς χονδρὸν χαρτόνιον. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν αὐτοὶ οἱ μαθηταί, ὥστε ἐπέχει καὶ τόπον μαθήματος χειροτεχνίας. Ἄλλ' ἡ χρησιμότης αὐτῶν δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τοῦτο.

Ἐκάστη κούκλα ἔχει ἴδιαν μορφήν, ἴδιαν ἱστορικὴν παράστασιν. Ἡ μία εἶνε Σπαρτιάτης ὀπλίτης, ἡ ἄλλη Ἀθηναῖος ἱππέυς, ἡ τρίτη παρθένος στέφουσα νικητήν. Ἀποτελοῦσι λοιπὸν πολλαὶ ὀμοῦ ἐν σύνολον ἀναγόμενον εἰς ἱστορικὴν τινὰ περίοδον. Ἐκ τούτου ἡ παιδικὴ φαντασία ὀδηγούμενη καὶ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἀποτελεῖ ποικιλοτάτους συνδυασμούς. Κατὰ τοῦτο δ' ὑπερέχουσιν αἱ κούκλαι τῶν συνήθων εἰκόνων, ὅτι εἶνε κινηταὶ καὶ δὲν μένουσι καθηλωμένα ἐκεῖ ὅπου ἄπαξ ὁ ζωγράφος τὰς ἔθεσεν.

«Οἱ μαθηταί μου, λέγει εἰς ἕκ τῶν διδασκάλων, με τὰς κούκλας αὐτὰς ἐγνώρισαν τὸν ἑλληνικὸν βίον πολὺ καλλίτερον ἢ δι' οἰασθήποτε περιγραφῆς. Μὲ τὰς κούκλας αὐτὰς ἐπολημήσαμεν καὶ ἐνίκησαμεν, μετέσχομεν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων καὶ ἐστεφανώσαμεν τοὺς ὀλυμπιονίκας· συνεζητήσαμεν τὰς πεποιθήσεις καὶ τὰς προλήψεις τοῦ μικροῦ αὐτοῦ χαρτίνου λαοῦ». Μεθ' ὅλας τὰς ἀμφιβολίας, ἄς δύναται τις εὐλόγως νὰ ἔξη περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκρίβειας τῶν τοιούτων παραστάσεων, ἀναμφισβήτητον εἶνε ὅτι κινῶσι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδῶν, ὅπερ σπουδαιότατον εἰς πάσαν διδασκαλίαν.

Πλὴν τῆς τοιαύτης χρησιμοποίησεως πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας, αἱ κούκλαι ὑπὸ ἄλλον τύπον λαμβάνονται ὡς ἀφετηρία τοῦ μαθήματος τῆς πραγματογνωσίας καὶ τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν, ἐν γένει δὲ τῆς ἀσκήσεως τοῦ παιδικοῦ πνεύματος.

Ἐκαστος μαθητῆς λαμβάνει μίαν κούκλαν, ἔχουσαν τὴν μορφήν συγγρόνου καὶ γνωριμωτάτου προσώπου ἢ μίαν κούκλα εἶνε μήτηρ, ἢ ἄλλη πατήρ, ἢ ἄλλη ὑπηρέτρια, ἢ ἄλλη παιδίον. Ὁ μαθητῆς ὀφείλει νὰ δώσῃ ἐν ὄνομα εἰς τὴν κούκλάν του, νὰ περιγράψῃ τὰς ὑποτιθεμένας φυσικὰς καὶ ἠθικὰς ιδιότητας αὐτῆς, νὰ ἐφεύρῃ ἀκόμη καὶ ἱστορίαν τινὰ, τῆς ὁποίας ἡρῶς εἶνε ἡ κούκλα, ἐμμένων πάντοτε εἰς τὰ πιθανὰ καὶ συνήθως ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ συμβαίνοντα. Οὕτως ἡ φαντασία τοῦ παιδὸς ἀσκεῖται, ὥστε νὰ υποβάλλῃ ἑαυτὴν ὑπὸ τὸν ἐλεγχὸν τῆς λογικῆς. «Εἶνε δυνατόν αὐτό; Ἦμπορεῖ νὰ γείνη αὐτό;» Τοιαῦτα εἶνε αἱ ἐρωτήσεις, δι' ὧν ἀνακόπτεται ἐκάστοτε ἡ παρακρούουσα παιδικὴ φαντασία. Ἀπὸ τῆς προφορικῆς διηγήσεως εἰς τὴν γραπτὴν ἐλαχίστη ἢ ἀπόστασις. Οὕτω δ' ἔχομεν ἀπαράλλκτον τὴν ἐξῆς ἐκθεσὶν μαθητρίας ὀκταετοῦς :

« Ἡ Μαρία εἶνε ὑπηρέτρια. Ἀγαπᾷ πολὺ τὰ παιδιὰ. Μίαν ἡμέραν ἔκαμε γλυκύματα καὶ ἡ Κούλα ἐπήγεν εἰς τὴν κουζίαν. Ἡ Κούλα ἤθελε ζύμην. Ἡ Μαρία τῆς εἶπε νὰ προσμένῃ. Ἡ

Κούλα ὅμως δὲν ἤθελε νὰ προσμένῃ. Ἐπήρε ἕνα κομμάτι ζύμης καὶ ἔφυγεν. Ἡ μητέρα τῆς τὴν εἶδε καὶ τὴν ἐρώτησε τί ἔκαμεν. Ἡ Κούλα τῆς τὸ εἶπε. Καὶ ἡ μητέρα τῆς τὴν ἔδειξε.»

Τὸ μικρὸν τοῦτο δράμα συνέβη ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ παιδίου, οὐχ ἦττον ἔχει ληφθῆ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ παιδικοῦ βίου.

Ἀνάλογοι εἶνε καὶ τῶν ἄλλων παιδίων αἱ ἐκθέσεις. Τὰ θέματα ἐφ' ὧν ἐνδιατρίβουσιν εἶνε μικρὰ καὶ ἄσημα, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀσκεῖται, καὶ ἀσκεῖται εὐαρέστως, ἄνευ κοπώσεως, ἄνευ ἐκδίασμοῦ· τοῦτο εἶνε τὸ ἐνδιαφέρον ἰδίως ἡμᾶς, ἐπιλέγει ὁ Ἀμερικανὸς παιδαγωγός, ὁ γράφων ταῦτα εἰς τὴν «Παιδαγωγικὴν Ἐφημερίδα» (Journal of Pedagogy) τῆς Νέας Ὑόρκης. Δ.

ΜΕΓΑΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

ΕΚ ΜΙΚΡΩΝ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ

Ἐν ἀνεκδότῳ τοῦ Γουλιέλμου.

Ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ὅταν ἦτο μικρὸς δὲν ἤθελε νὰ ἔχη πολὺ στενάς σχέσεις μὲ τὸ νερόν· δὲν ἐνίπτετο καὶ ὁ πατήρ του τὸν ἐτιμῶρει. Ἀδύνατον ὅμως νὰ τοῦ ἀλλάξῃ τὴν κακὴν αὐτὴν ἔξιν. Καὶ σκέπτεται τὸ ἐξῆς :

Ὅταν θὰ ἐξήρχετο τῶν ἀνακτόρων ὁ μικρὸς Γουλιέλμος, διέταξε τοὺς σκοποὺς νὰ μὴ τὸν χαιρετίσωσι. Τοῦτο ἰδὼν ὁ μικρὸς πρίγκηψ καταλαμβάνεται ὑπὸ θυμοῦ. Ὁ σκοπὸς δὲν παρουσιάζει ὄπλα! Ἀμέσως σπεύδει εἰς τὸν πάππον του, τὸν Αὐτοκράτορα.

— Δὲν με ἔχαιρετίσαν σήμερα. Δὲν μοῦ ἀπέδωκαν τιμὰς . . . Νὰ τιμωρηθῶν οἱ στρατιῶται.

— Δὲν θὰ τιμωρηθῶν, ἀπήντησεν ὁ πάππος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν ἱστορίαν τῶν σκοπῶν ἀπὸ τὸν υἱὸν του, πατέρα τοῦ μικροῦ Γουλιέλμου.

— Μὰ εἶμαι . . . Διάδοχος . . . Μοῦ ὀφείλου σέβας! . .

— Ἄν σὺ εἶσαι Διάδοχος, ἐγὼ εἶμαι Αὐτοκράτωρ, ἀπαντᾷ ὁ γέρον Γουλιέλμος . . . Δὲν σε ἔχαιρετίσαν, διότι δὲν πλύνεσαι τὸ πρῶτ.

Καὶ ἔκτοτε ὁ μικρὸς Γουλιέλμος ἤλλαξεν. Ἠγάπησε τὸ νερόν καὶ ἐνίπτετο τακτικώτατα τὸ πρῶτ.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Εἰς χωρὶκὴν μέλλουσαν νὰ ὑπανδρευθῆ ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου ἔλεγε νοθευτῶν :

— Κόρη μου, ἡ γυναῖκα πρέπει ν' ἀκολουθῆ πάντα τὸν ἄνδρα τῆς.

— Αὐτό, παπᾶ μου, νὰ με συχωρᾷς μὰ δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάνω.

— Γιατί;

— Ὁ ἄνδρας μου εἶνε ἀγωγιάτης.

*

— Τὸ βιβλίον σου κατεδικάσθη νὰ καῆ—εἶπέ τις εἰς τὸν Βολταῖρον.

— Καλλήτερα, ἀπεκρίθη· τὰ βιβλία μου ὁμοιάζουν μὲ κάστανα· ὅσον περισσότερον ψήνονται, τόσον περισσότερον πωλοῦνται.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Τὸ χροῖμα τῶν τριχῶν.

Ἄγγλος ἰατρός, ὁ Δ^ρ Θόμσον, βεβαιοῖ ὅτι οἱ πυρρότριχες εἶνε οἱ ὀλιγώτερον ὑποκείμενοι εἰς τὴν κατάρπτωσιν τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς καὶ τὴν φαλάκραν. Τοῦτο προέρχεται, διότι αἱ πυρραὶ τρίχες εἶνε κατ' ἐξοχὴν χονδρά. 30,000 ἀρκούσιν ὅπως καλύψωσιν ὅπωςδήποτε τὴν κεφαλὴν, ἐνῶ χρειάζονται περὶ τὰς 105,000 μακρῶν τριχῶν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Αἱ ξανθαὶ τρίχες εἶνε ἐπιλεπτότεραι, 30,000 δὲ τοιαῦτα καταλείπουσι σχεδὸν γυμνὴν τὴν κεφαλὴν. Οἱ ξανθοὶ ἔχουσι συνήθως 140,000 ἕως 160,000 τρίχας, ὅταν δὲν εἶνε φαλακροί. Ὡστε 5 ξανθαὶ τρίχες κατέχουσι τόσον χῶρον ὅσον μία θριξ πυρρά.

Αἱ μεγάλαι ἀτμοπλοῖαι τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ κυριωτάτη ἀτμοπλοϊκὴ ἐταιρεία, ἡ ἐκτελοῦσα ταξείδια μεταξὺ Εὐρώπης καὶ ἀπωτάτης Ἀνατολῆς εἶνε ἡ Peninsular and Orient τοῦ Λονδίνου ἔχουσα 85 σκάφη, ὧν τὰ 20 ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ ἐταιρεία αὕτη, ἰδρυθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1829, λαμβάνει ἐτησίως κυβερνητικὴν ἐπιχορήγησιν 16,250,000 φράγκων, λαμβάνει προσέτι καὶ 500,000 παρὰ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως διὰ τὴν γραμμὴν Βενετίας—Βρενδηςίου—Πόρτ-Σαϊδ.

Κατόπιν ἔρχονται αἱ γερμανικαὶ ἐταιρεῖαι. Ὁ Βορειογερμανικὸς Λόυδ τῆς Βρέμης, ἔχων 75 ἀτμοπλοῖα καὶ μηνιαίαν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Κίνας καὶ τῆς Αὐστραλίας, καὶ λαμβάνων ἐπιχορήγησιν τοῦ Κράτους 2,700,000 φρ. ἐτησίως. Εἰς τὴν ἐταιρείαν ταύτην ἀνήκει καὶ τὸ ταχύτερον ὑπερωκεάνειον σκάφος Ἀυτοκράτωρ Γουλιέλμος ὁ μέγας.

Ἡ γαλλικὴ ἐταιρεία τῶν Θαλασσίων Διαπορθμύσεων, ἰδρυθεῖσα τῷ 1851, διατηρεῖ κατὰ δεκατετραήμερον συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Ἰνδοκίνας ἢ τῆς Αὐστραλίας.

Ἄλλαι ἐταιρεῖαι εἶνε ἡ Γενικὴ Ἰταλικὴ Ἀτμοπλοῖα τῆς Ρώμης, διατηροῦσα γραμμὴν Γενούης, Βομβῆς καὶ Χόγκ-Κόγκης κατὰ πᾶσαν τετάρτην ἑβδομάδα, μετ' ἐπιχορηγήσεως κυβερνητικῆς 1,320,000 φρ. κατ' ἔτος. Ὁ Λόυδ τῆς Ροττερδάμης καὶ ἡ ἀτμοπλοϊκὴ ἐταιρεία τῆς Ὀλλανδίας, τοῦ Ἀμστελοδάμου, ἔχουσαι κατὰ δεκατετραήμερον γραμμὴν διὰ Βαταβίαν καὶ λαμβάνουσαι ἐπιχορήγησιν 880,000 φρ. Ὁ Αὐστριακὸς Λόυδ τῆς Τεργέστης, λαμβάνων περὶ τὰ 3 ἑκατομμύρια φράγκων κατ' ἔτος παρὰ τοῦ Κράτους, καὶ ἡ Ὑπερατλάντιος Ἐταιρεία τῆς Βαρκελώνης, λαμβάνουσα 1,850,000 διὰ τὴν γραμμὴν τῶν Φιλιππινῶν.

Οἱ ὀδόντες τῶν τρωκτικῶν.

Διατὶ τὰ τρωκτικὰ ζῷα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουν καὶ οἱ ποντικοὶ, τρώγουσιν διαρκῶς πᾶν τὸ προστυχόν, ξύλα, χαρτί, ἄχυρα, ὑφάσματα ;

Τὴν ἐξηγήσιν δίδει ἐν ἀγγλικῶν περιοδικῶν :

Τὰ ζῷα ταῦτα ἔχουσι ὀδόντας, ὧν τὸ μῆκος διαρκῶς αὐξάνει, ὅπως οἱ ὄνυχες τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὴν περιστάσιν δὲ ἢ μήκυνσις αὐτῶν, ἥτις

καθίσταται ἐνοχλητικὴ, βινίζουσι τοὺς ὀδόντας κατατρώγοντα παντοσείδες ὕλας, ἀπαράλλακτα ὅπως οἱ ἄνθρωποι κόπτουσι διὰ ψαλίδος τοὺς ὄνυχας.

Ὡστε ἀνωτέρα βία ἐξαναγκάζει τοὺς ποντικούς νὰ καταστρέψωσι τὰ βιβλία καὶ τὰ ἐπιπλά μας καὶ ὄχι ἀδηφάγισ ἢ πνεύμα καταστροφῆς.

Ἄς εἰμεθα ἐπιεικεῖς λοιπὸν καὶ πρὸς αὐτούς.

Τὸ μεγαλύτερον νοσοκομεῖον.

Τὸ μεγαλύτερον νοσοκομεῖον τοῦ κόσμου εἶνε τὸ ἐν Λονδίῳ «London Hospital». Ἐντὸς αὐτοῦ παραμένουσι κατ' ἔτος 60 μόνιμοι ἰατροί, ἕτεροι δὲ 50 ὑπηρετοῦσιν ὡς καθηγηταί, χειρουργοί, διευθυνταὶ κλινικῶν κλπ. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῶν ὑπηρετοῦσι 400 βοηθοὶ καὶ 300 νοσοκόμοι, πλὴν τοῦ ὑπηρετικῶν προσωπικοῦ. Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐνοσηλεύθησαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο 11,000 ἀσθενεῖς, προσήλθον δὲ ὅπως ζητήσωσιν ἰατρικὴν συμβουλήν 154,617 ἀσθενεῖς.

ΜΙΚΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην θὰ προβάλλωνται ἐκάστοτε πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» μικρὰ ζητήματα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀνατροφήν, τὴν παιδείαν, τὸν κοινωνικὸν βίον, τὴν ψυχολογίαν, τὰς τέχνας κλπ. δυνάμενα νὰ προκαλέσωσι ποικίλας ἀπαντήσεις ὅπως ἀντιθέτους καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εὐστόχους καὶ εὐφυῶς δικαιολογουμένας, εἰς πεζὸν ἢ ἑμμετρον λόγον.

Ἐκ τούτων αἱ μᾶλλον ἐπιτυχεῖς θὰ δημοσιεύωνται συνοδευόμεναι διὰ σχετικῆς τιμῆς κρίσεως, θ' ἀμείβεται δὲ ἡ ἀρίστη.

Ὡς πρῶτον μικρὸν ζήτημα προβάλλεται τὸ ἑξῆς :

Πότε συγχωρεῖτε καὶ πότε τιμωρεῖτε ;

Ὅστις ἀποστείλῃ τὴν εὐστοχωτάτην ἀπάντησιν, θὰ λάβῃ ὡς ἀμοιβὴν φωτογραφίαν καλλιτεχνικὴν ἐνὸς τῶν ἐξόχων ἔργων τοῦ ζωγράφου κ. Γύζη.

Ἀπαντήσεις εἶνε δεκταὶ μέχρι τῆς 10 Φεβρουαρίου.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΕΡΑΝ ΒΙΟΥ

Ὁρολόγιον ἀντὶ πυξίδος.

Πολλάκις ἔχει τις ἀνάγκην ὁδοιπορῶν νὰ καθορίσῃ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἀδυνατεῖ δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο στερούμενος πυξίδος. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, εἴαν ὁ ἥλιος εἶνε ὀρατός, τὴν πυξίδα δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ὄρολόγιον τῆς τσέπης ὡς ἑξῆς : στρέφει τὸ ὄρολόγιον οὕτως, ὥστε ὁ δείκτης τῶν ὥρῶν νὰ διευθύνεται πρὸς τὸν ἥλιον. Ὁ νότος θὰ εὐρεθῇ ἀκριβῶς μεταξὺ τῆς δεικνουμένης ὥρας καὶ τῆς 12, ἐκ τούτου δὲ εὐχερέστατα πλέον καθορίζονται καὶ τὰ ἄλλα τρία σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος.